

# Instrumentarium Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen

29 november 2019

## Inhoudsopgave

<b>Inleiding</b>	<b>3</b>
<b>OESO-richtlijnen, UNGP's en OESO-richtsnoer</b>	<b>4</b>
Richtlijnen vormen de basis van het Convenant	4
Risico volgens de OESO-Richtlijnen en UNGP's-het perspectief van belanghebbenden	4
De OESO-richtlijnen (inclusief UNGP's)	5
Het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers	7
<b>Beleid</b>	<b>10</b>
> Artikel Convenant 3.1 a	11
> Artikel Convenant 3.1 b	12
> Artikel Convenant 3.1 c	15
> Artikel Convenant 3.1 d	15
> Artikel Convenant 3.1 e	16
> Artikel Convenant 3.1 f	19
<b>Uitbesteding</b>	<b>21</b>
Zelf beleggen	22
Gesegregeerde mandaten	22
Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds	22
Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds	23
> Artikel Convenant 4.1 a	24
> Artikel Convenant 4.1 b	25
> Artikel Convenant 4.1 c	27
> Artikel Convenant 4.1 d	28
> Artikel Convenant 4.1 e	30
> Artikel Convenant 4.1 f	31
> Artikel Convenant 4.1 g	33
<b>Monitoring van de uitbesteding</b>	<b>35</b>
> Artikel Convenant 5.1 a	36
> Artikel Convenant 5.1 b	37
> Artikel Convenant 5.1 c	38
> Artikel Convenant 5.1 d	38
<b>Rapportage en transparantie</b>	<b>39</b>
> Artikel Convenant 6.1 a	40
> Artikel Convenant 6.1 b	41
> Artikel Convenant 6.1 c	41
> Artikel Convenant 6.1 d	43
> Artikel Convenant 6.1 e	44
> Artikel Convenant 6.1 f	45
<b>Dankwoord</b>	<b>46</b>
Leden van de werkgroep	46
Voor vragen en meer informatie	47

## Inleiding

In het [Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen](#)<sup>1</sup> (hierna: het Convenant of het IMVB-Convenant) is afgesproken dat de betrokken Partijen<sup>2</sup> binnen één jaar na inwerkingtreding van het Convenant een instrumentarium zullen ontwikkelen met een advies voor teksten<sup>3</sup> die Deelnemende Pensioenfondsen<sup>4</sup> kunnen opnemen in hun beleid, contracten met Externe Dienstverleners<sup>5</sup>, monitoring en rapportage. Hetgeen voor u ligt is hiervan het resultaat.

Conform de afspraken uit het Convenant is gepoogd het instrumentarium op een zinvolle en praktische manier toepasbaar te maken voor alle Deelnemende Pensioenfondsen. Daarbij is rekening gehouden met de karakteristieken en beïnvloedingsmogelijkheden van verschillende pensioenfondsen. Te denken valt aan de grootte, de beleggingsstrategieën en de verschillende beleggingscategorieën<sup>6</sup>. Hierbij is de expertise van de betrokken Partijen benut.

Het instrumentarium is aanvullend aan het [Servicedocument Verantwoord Beleggen](#) van de Pensioenfederatie<sup>7</sup>. De Partijen zullen het gebruik en de effectiviteit van het instrumentarium monitoren. Geleerde lessen worden gebruikt om het instrumentarium te verbeteren. Updates van het instrumentarium zullen in dit document verwerkt worden.

---

1 SER (2018), [Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen](#).

2 Voor de definitie van Partijen, zie pagina 59 van het [Convenant](#) SER (2018), [Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen](#).

3 Zie paragraaf 7 van het [Convenant](#) SER (2018), [Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen](#).

4 Voor de definitie van Deelnemende Pensioenfondsen, zie pagina 57 van het [Convenant](#) SER (2018), [Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen](#).

5 Voor de definitie van Externe Dienstverlener, zie pagina 58 van het [Convenant](#) SER (2018), [Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen](#).

6 Voor de definitie van Beleggingscategorieën, zie pagina 57 van het [Convenant](#) SER (2018), [Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen](#).

7 Pensioenfederatie (2016), [Servicedocument Verantwoord Beleggen](#).

## OESO-richtlijnen, UNGP's en OESO-richtsnoer

### Richtlijnen vormen de basis van het Convenant

De basis van het IMVB-Convenant wordt gevormd door de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen<sup>8</sup> (OESO-richtlijnen) en de UN Guiding Principles<sup>9</sup> (UNGP's).

Implementatie van de OESO-richtlijnen en UNGP's kan op verschillende manieren. In sommige landen wordt gekozen voor wetgeving. In Nederland is gekozen voor een aanpak met sectorConvenanten. Om te kunnen bepalen welke sectoren prioriteit zouden moeten hebben bij de Convenanten, heeft de overheid door KPMG een MVO Sector Risico Analyse laten uitvoeren in 2013.<sup>10</sup> De financiële sector is geïdentificeerd als één van de sectoren met risico's in de keten. In hetzelfde jaar heeft de overheid advies aan de SER gevraagd over 'MVO-afspraken met bedrijfssectoren'. Het advies van de SER<sup>12</sup> kwam in april 2014 waarbij de SER adviseert Convenanten als instrument in te zetten om de OESO-richtlijnen en de UNGP's te hanteren. Volgens deze richtlijnen worden bedrijven geacht de daadwerkelijke en mogelijke negatieve impact van hun handelen te identificeren, voorkomen en verminderen en verantwoording af te leggen over hoe zij omgaan met de geïdentificeerde risico's (ook wel: due diligence, MVO-risicomanagement of gepaste zorgvuldigheid).

De OESO-richtlijnen en de UNGP's vormen dus een belangrijke basis voor het Convenant en geven richting aan de inhoud van het Convenant. Op een aantal plaatsen in het Convenant komen zaken terug die rechtstreeks voortvloeien uit de OESO-richtlijnen, zoals het uitvoeren van due diligence.

### Risico volgens de OESO-Richtlijnen en UNGP's – het perspectief van belanghebbenden

Vrijwel alle Nederlandse pensioenfondsen hebben al een verantwoord beleggingsbeleid. Dat is ook vastgelegd in de Pensioenwet en Code Pensioenfondsen. Dit beleid is vaak opgesteld op basis van de UNPRI, of de UN Global Compact en/of volgt uit prioriteiten van de deelnemers in het pensioenfonds. In het Convenant is afgesproken dat pensioenfondsen inzicht in hun beleggingen krijgen en ernaar handelen in lijn met de OESO-richtlijnen en de UNGP's. Dit heet due diligence (MVO-risicomanagement of gepaste zorgvuldigheid).

De grootste verschuiving in het adapteren van de OESO-richtlijnen en UNGP's is dat naast de financiële risico's voor het pensioenfonds ook de risico's voor en negatieve impact op belanghebbenden in de (beleggings-)keten meegewogen worden. Belanghebbenden in deze context zijn de mensen die bijvoorbeeld in de omgeving van een fabriek of plantage wonen of er werken. Door due diligence conform de OESO-richtlijnen en UNGP's toe te passen op de beleggingsportefeuille komen zij in beeld. Op basis van deze due diligence kunnen pensioenfondsen de belangen van mogelijke benadeelden in de beleggingsketen meenemen in hun overwegingen.

8 OESO (2011), [OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen](#).

9 United Nations (2011), [Guiding Principles on Business and Human Rights](#). De UNGP's richten zich op de verantwoordelijkheden van bedrijven (inclusief financiële instellingen) met betrekking tot mensenrechten. De UNGP's hebben het gedachtegoed van (mensenrechten-) due diligence geïntroduceerd. De OESO-richtlijnen hebben de UNGP's geïntegreerd. Op basis van de UNGP's is divers materiaal ontwikkeld dat kan ondersteunen bij de implementatie van due diligence. Zie bijvoorbeeld: <https://www.business-humanrights.org/en/un-guiding-principles>.

10 KPMG (2014), [MVO Sector Risico Analyse](#).

11 SER (2014), [Advies 14/04 IMVO-Convenanten](#).

12 Op de website van de Pensioenfederatie is een [infographic](#) beschikbaar die de relatie weergeeft tussen de OESO-richtlijnen en het IMVB-Convenant.

In (komende) Europese wetgeving<sup>13</sup> wordt het onderscheid tussen financiële duurzaamheidsrisico's en (duurzaamheids)risico's voor samenleving en milieu ook gemaakt, zoals bijvoorbeeld in de definities te lezen is:

“(t) ‘sustainability risk’ means an environmental, social or governance event or condition that, if it occurs, could cause an actual or a potential material negative impact on the value of the investment arising from an adverse sustainability impact.”

“(v) ‘sustainability factors’ mean environmental, social and employee matters, respect for human rights, anti-corruption and bribery matters.”

In het vervolg van dit document wordt een toelichting gegeven op de OESO-richtlijnen (inclusief de UNGP's) en het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers<sup>14</sup> langs de lijnen:

- 1 Waar komen ze vandaan?;
- 2 Wat houden ze in?;
- 3 Voor wie zijn ze bedoeld?;
- 4 Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen;
- 5 Status van de richtlijnen;
- 6 Waar kan ik meer informatie vinden?

### **De OESO-richtlijnen (inclusief UNGP's)**

#### **1 Waar komen ze vandaan?**

De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen zijn in 1976 opgesteld door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Ze worden door 48 (OESO-)landen onderschreven, waaronder Nederland.

De OESO-richtlijnen zijn gebaseerd op diverse internationale verdragen zoals de International Labour Organisation (ILO) conventies en de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens. In 2000 en in 2011 zijn ze aangepast aan de laatste ontwikkelingen op het gebied van internationaal MVO en ketenverantwoordelijkheid, zoals in 2011 de integratie van de UNGP's.

#### **2 Wat houden ze in?**

In de richtlijnen zijn principes en standaarden opgenomen over internationaal verantwoord ondernemen. De onderwerpen die worden beschreven in de richtlijn gaan over:

- Algemeen bedrijfsbeleid: ondernemingen houden rekening met beleid in landen waar ze actief zijn en houden rekening met andere belanghebbenden;
- Informatieverstrekking: ondernemingen geven tijdig en accuraat informatie over alle relevante aspecten (financieel en niet-financieel) van hun activiteiten;
- Mensenrechten;
- Werkgelegenheid en arbeidsrechten;
- Milieu;
- Bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken en afpersing;
- Consumentenbelangen, wetenschap en technologie;
- Mededinging en belastingen.

<sup>13</sup> Proposal for a regulation European Parliament and of the Council on disclosures relating to sustainable investments and sustainability risks and amending Directive (EU) 2016/2341, 27-3-2019 (Provisional Agreement Resulting from Negotiations).

<sup>14</sup> OECD (2017), *Responsible business conduct for institutional investors: Key considerations for due diligence under the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. <https://mneguidelines.oecd.org/RBC-for-Institutional-Investors.pdf>.

De belangrijkste wijzigingen in 2011 zijn:

- Ketenverantwoordelijkheid: dit betreft de gehele toeleveringsketen;
- Due diligence: het uitvoeren van een risicoanalyse en impact assessment op MVO aspecten;
- Leefbaar loon: een kostwinner moet een gezin kunnen onderhouden;
- Tijdelijke werkers en seizoenarbeiders: zij worden als werknemers gezien.

De wijzigingen in 2011 hebben in Nederland geleid tot de aanpak door middel van sectorConvenanten.

### 3 Voor wie zijn ze bedoeld?

De OESO-richtlijnen binden primair landen. De Nederlandse overheid heeft de OESO-richtlijnen onderschreven, net als 42 andere landen. Door zich hieraan te committeren, heeft Nederland zich verplicht o.a. te werken aan de promotie van de richtlijnen. Promotie van de richtlijnen betekent in dit geval implementatie van de richtlijnen door multinationale ondernemingen. Ondanks dat pensioenfondsen stichtingen zijn, is toch bepaald dat door het internationale karakter van de beleggingen, de pensioenfondsen ook onder de OESO-richtlijnen vallen.

### 4 Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen

Alle landen die de OESO-richtlijnen onderschrijven, moeten een Nationaal Contactpunt (NCP) inrichten.<sup>15</sup> Een NCP heeft twee kerntaken:

- Bedrijven bekend maken met de OESO-richtlijnen en de toepassing ervan bevorderen;
- Behandelen van meldingen van personen of maatschappelijke organisaties (ngo's en vakbonden) over een vermeende schending van de richtlijnen door een multinationale onderneming.

Naast deze twee kerntaken heeft het Nederlandse NCP er in 2014 een nieuwe taak bij gekregen om, op verzoek van het Kabinet, bedrijfsversterkend onderzoek uit te voeren.

### 5 Juridische status van de OESO-richtlijnen

De OESO-richtlijnen bevatten juridisch niet-bindende beginselen en normen voor verantwoord ondernemen, in overeenstemming met de van toepassing zijnde wetgeving en internationaal erkende normen. Echter, de landen die de OESO-richtlijnen onderschrijven gaan een bindende verplichting aan hen te implementeren.<sup>16</sup>

### 6 Waar kan ik meer informatie vinden?

- Op de website van het NCP zijn de OESO-richtlijnen te vinden. Ook is per onderdeel (bv. arbeid, belastingen, due diligence, etc.) nadere toelichting gegeven en extra informatie beschikbaar. Zie: <https://www.oesorichtlijnen.nl/oeso-richtlijnen/a/algemene-informatie-oeso-richtlijnen>.
- Kort filmpje op Youtube waarin de OESO-richtlijnen worden toegelicht a.d.h.v. een fictieve casus: <https://www.youtube.com/watch?v=x1KWjGO-E8g>.
- Over de UNGP's: <https://www.business-humanrights.org/en/un-guiding-principles>.

---

<sup>15</sup> <https://www.oesorichtlijnen.nl/ncp>.

<sup>16</sup> <https://www.oesorichtlijnen.nl/binaries/oeso-richtlijnen/documenten/brochure/201/12/8/volledige-tekst-oeso-richtlijnen/oeso-richtlijnen-nlse-vertaling-def-webversie.pdf> p. 6, voorwoord, Alinea 1.

## Het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers:

### 1 Waar komt het vandaan?

De OESO heeft een aantal sectorspecifieke richtsnoeren ontwikkeld. Voor pensioenfondsen is het in 2017 gepubliceerde richtsnoer 'Responsible business conduct for institutional investors' (hierna: het richtsnoer) van belang. Het richtsnoer geeft een invulling van de OESO-richtlijnen specifiek voor asset managers en asset owners. Het is een vertaalslag van de richtlijnen voor ondernemingen om handvatten te bieden aan institutionele beleggers voor de implementatie van de OESO-richtlijnen in de beleggingen.

### 2 Wat houdt het in?

Kernbegrippen uit de OESO-richtlijnen worden toegelicht vanuit het perspectief van institutionele beleggers. Het due diligence proces en ondersteunende maatregelen bevatten zes stappen. Hierbij wordt ingegaan op:

- 1 Het integreren van Maatschappelijk verantwoord ondernemen (beleggen) in beleid en management systemen;
- 2 Due diligence: Identificeren en analyseren van risico's (negatieve impact) voor samenleving en milieu in de beleggingsportefeuille en bij potentiële beleggingen;
- 3 Due diligence: Voorkomen en verminderen van (potentiële) negatieve impact gebruikmakend van invloed (zie figuur 2 hieronder);
- 4 Due diligence: Monitoren van de implementatie en resultaten;
- 5 Due diligence: Communiceren (transparantie) over de aanpak en resultaten.
- 6 (Bijdragen aan) herstel en verhaal. Afhankelijk van of het pensioenfonds een negatieve impact veroorzaakt, hieraan bijdraagt of direct eraan verbonden is, worden hier verwachtingen aan verbonden<sup>17</sup>:
  - When investors cause/contribute to an adverse impact they are "...expected to address the impact through remediation and account for how it is addressed."
  - When directly linked they "...would not be expected to remediate, although may apply efforts to persuade the investee company to do so ...."

In de richtlijnen wordt gesproken over de negatieve impact die de onderneming:

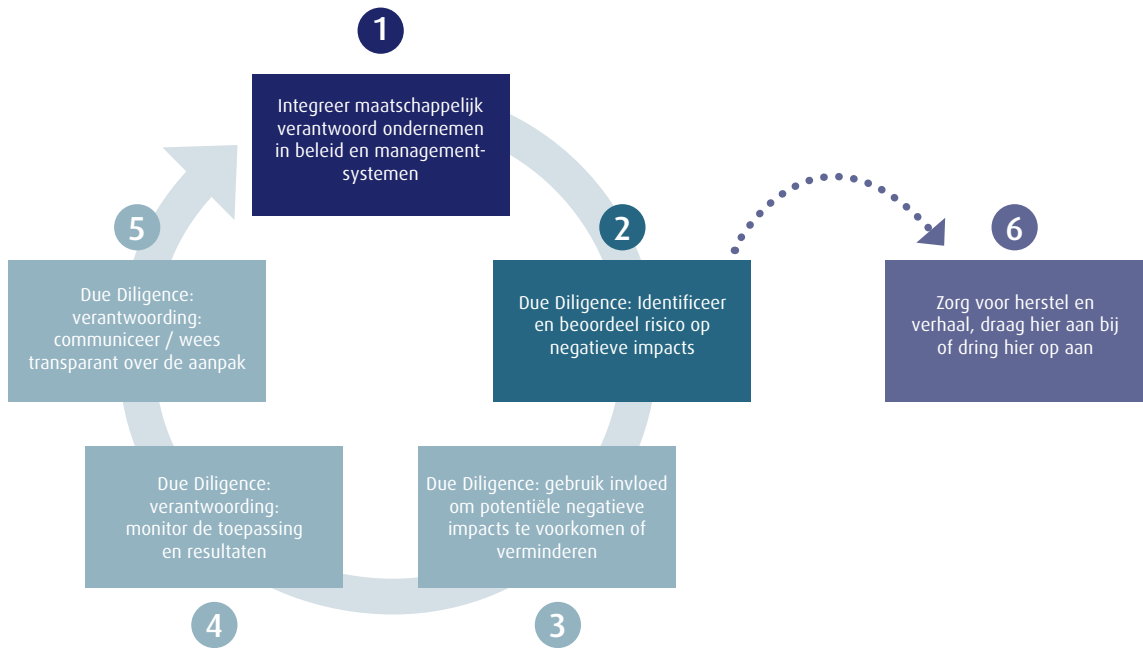
- veroorzaakt (cause);
- waaraan deze bijdraagt (contribute);
- of waarmee de onderneming direct verbonden (directly linked) is door haar activiteiten, producten of diensten.

Pensioenfondsen hebben, als beleggers, in de regel alleen met 'directly linked' te maken maar in uitzonderlijke gevallen ook met 'contribute'.<sup>18</sup>

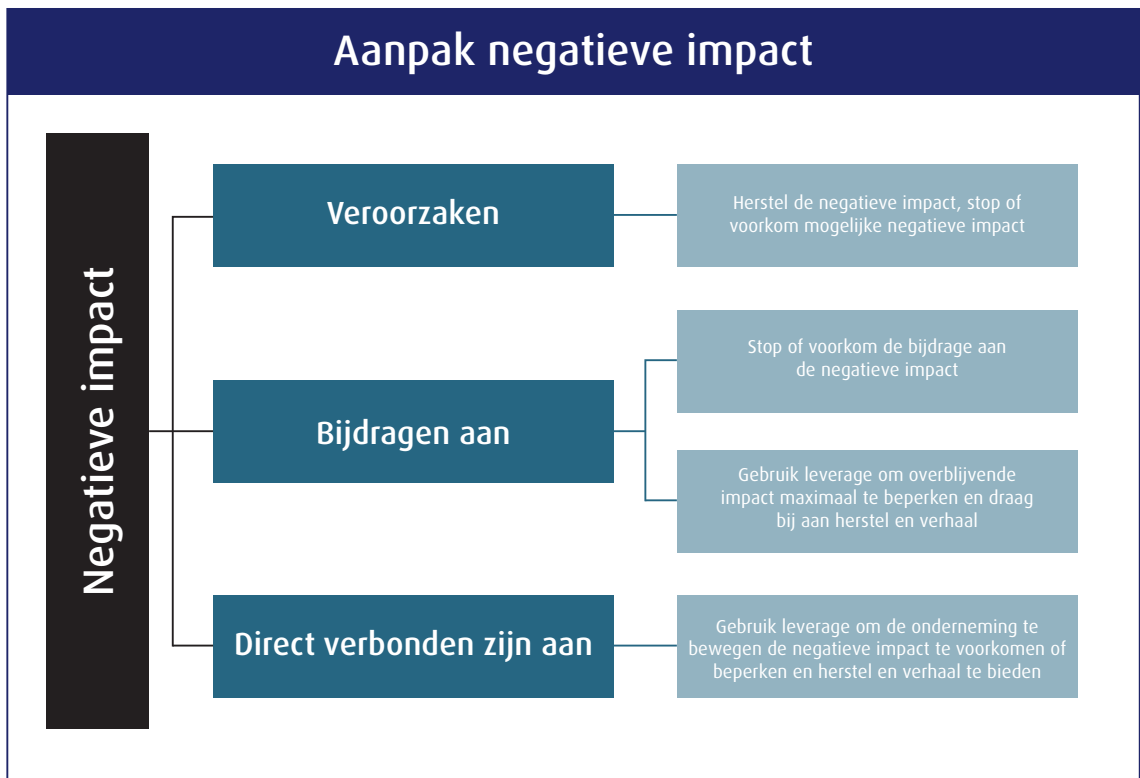
<sup>17</sup> OECD (2017), *Responsible business conduct for institutional investors: Key considerations for due diligence under the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, p. 46.

<sup>18</sup> Van 'contribute' kan voor pensioenfondsen via de beleggingen alleen sprake zijn bij een substantiële bijdrage, zoals een handeling die een negatieve impact van een onderneming veroorzaakt of faciliteert of daartoe direct aanzet. Dit is bijvoorbeeld mogelijk in een situatie van een belegging met een meerderheidsbelang of een eigen bestuurszetel in de entiteit die dit effect veroorzaakt of er substantieel aan bijdraagt (bijvoorbeeld een general partner in private equity). De partijen in het Convenant Pensioenfondsen, en zo ook bijvoorbeeld de OESO zelf, verwachten dat de situaties van 'cause' en 'contribute' zich bij pensioenfondsen in de praktijk niet of zeer zelden voordoen. Toch wordt er in de tekst van het Convenant bij artikel 8.3 aandacht aan besteed. Dit volgt uit de OESO-richtlijn en is noodzakelijk voor het uitzonderlijke geval dat deze situatie zich toch voordoet.

FIGUUR 1: DE DUE DILIGENCE CYCLUS



FIGUUR 2: VERWACHTINGEN M.B.T. NEGATIEVE IMPACTS BIJ VEROORZAKEN, BIJDAGEN AAN EN DIRECT VERBONDEN ZIJN AAN





**3 Voor wie zijn ze bedoeld?**

Institutionele belegger, asset owner en asset manager.

**4 Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen**

Zie de OESO-richtlijnen hierboven.

**5 Status van het richtsnoer**

Het richtsnoer bevat richtinggevende maar niet bindende richtlijnen voor de interpretatie van de OESO-richtlijnen voor institutionele beleggers. Er gaat zekere morele autoriteit van uit omdat het richtsnoer ontwikkeld is door de OESO in samenwerking met de sector, maatschappelijke organisaties, internationale organisaties en experts. In het Convenant is neergelegd (o.a. in artikel 1.4) dat Partijen het richtsnoer zien als leidraad voor de implementatie van het Convenant.

**6 Waar kan ik meer informatie vinden?**

Het richtsnoer is beschikbaar via deze link: <https://mneguidelines.oecd.org/RBC-for-Institutional-Investors.pdf>.

---

## Beleid

Veel pensioenfondsen hebben reeds een verantwoord beleggingsbeleid, waarin zij beschrijven hoe in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met Environmental, Social en Governance (ESG) factoren. Daarin verwijzen zij bijvoorbeeld naar de relevante standaarden, zoals [OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen](#) (OESO-richtlijnen) de [UN Global Compact](#) (UNGC), de [UN Principles for Responsible Investment](#) (UNPRI) de [Sustainable Development Goals](#) (SDG's) of de [G20/OESO Corporate Governance Principles](#). Echter, niet alle Deelnemende Pensioenfondsen hebben beleid conform de [OESO-richtlijnen](#) en [UN Guiding Principles on Business and Human Rights](#) (UNGP's). Ook hebben niet alle Deelnemende Pensioenfondsen bij het formuleren van hun ESG-beleid de OESO-richtlijnen en UNGP's als uitgangspunt genomen. Het [OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers](#) is daarvoor de leidraad. Voor de Deelnemende Pensioenfondsen geldt dat zij zo snel mogelijk, doch uiterlijk binnen twee jaar na inwerkingtreding van het Convenant (uiterlijk 1 januari 2021) het ESG-beleid in lijn brengen met de OESO-richtlijnen en UNGP's. In deze paragraaf worden handvatten, aanwijzingen en voorbeelden gegeven om hier actief invulling aan te geven.

In paragraaf 3.1 van het IMVB-Convenant wordt beschreven aan welke eisen het (verantwoord beleggen) beleid van Deelnemende Pensioenfondsen moet voldoen. Tabel 1 bevat:

- 1 Een overzicht met de relevante artikelen uit het IMVB-Convenant;
- 2 Een toelichting op de criteria uit de Convenanttekst;
- 3 Bijpassende voorbeeldteksten, rekening houdend met de karakteristieken van verschillende pensioenfondsen;
- 4 Het document waarin u de betreffende voorbeeldtekst kunt opnemen.

**TABEL 1: VOORBEELDTKSTEN BELEID**

[DIT BELEID BEVAT TENMINSTE:]

	Artikel Convenant
<b>3.1 a</b>	<b>Een <i>commitment</i> aan de OESO-richtlijnen en UNGP's.</b>
	<p style="text-align: center;"><b>Toelichting</b></p> <p><b>UNGP's:</b> Dit zijn door de VN opgestelde richtlijnen die duidelijk maken wat de rol van staten is en welke verantwoordelijkheid het bedrijfsleven heeft in relatie tot mensenrechten. De UNGP's zijn een aanvulling op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en andere mensenrechten-standaarden. De UNGP's kennen drie pijlers: 'Protect', 'Respect' en 'Remedy'.</p> <p><b>OESO-richtlijnen:</b> De OESO-richtlijnen zijn aanbevelingen die door de regeringen gezamenlijk worden gedaan aan multinationale ondernemingen. Ze bevatten beginselen en normen voor goed gedrag, in overeenstemming met de van toepassing zijnde wetgeving en internationaal erkende normen.</p> <p><b>OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers:</b> Het richtsnoer bevat richtinggevende maar niet bindende richtlijnen voor de interpretatie van de OESO-richtlijnen. In het Convenant is afgesproken (o.a. in paragraaf 1.4) dat Partijen het richtsnoer zien als leidraad voor de implementatie van het Convenant.</p> <p>Uitgebreidere toelichting: zie de paragraaf over de OESO-richtlijnen, UNGP's en OESO-richtsnoer.</p>
	<p style="text-align: center;"><b>Voorbeeldtekst</b></p> <p style="text-align: center;"><b>Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid</b></p> <p>"[naam pensioenfonds] onderschrijft de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. Daarbij gebruiken wij het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers als leidraad. Wij verwachten eveneens van onze externe fiduciaire managers, ESG-dienstverleners en/of vermogensbeheerders, en van ondernemingen waarin wij beleggen dat zij conform deze internationale standaarden handelen en dit publiekelijk kenbaar maken."</p>

Artikel Convenant	
<b>3.1 b</b>	<b>Een beschrijving hoe het Deelnemende Pensioenfonds de verschillende ESG-due diligence stappen conform de OESO-richtlijnen en de UNGP's invult en verankert in de uitbesteding, monitoring en rapportage van Externe Dienstverleners.</b>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>1 Inbedden van ESG in relevant beleid en managementsystemen</b></p> <p><a href="#">De OESO-Handreiking voor maatschappelijk verantwoord ondernemen</a> vraagt van ondernemingen het volgende: Stel op, onderschrijf expliciet en publiceer een combinatie van beleidsregels voor MVO-thema's waaruit blijkt dat de onderneming zich committeert aan de principes en normen van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen.</p> <p>Omschrijf hierin de plannen van de onderneming voor de praktische toepassing van due diligence, die relevant zijn voor haar eigen activiteiten, toeleveringsketen en andere zakelijke relaties (Zie punt 2).</p> <p>Het <a href="#">OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</a> biedt een leidraad voor institutionele beleggers zoals pensioenfondsen voor het vormgeven van de ESG-due diligence procedure.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid</b>
	<p>"Wij geloven dat [...] en daarom hebben wij bij de ontwikkeling van ons ESG-beleid de volgende internationale normen en verdragen als uitgangspunt genomen: [...]"</p> <p>"We onderschrijven de ESG-due diligence stappen conform het OESO-richtsnoer."</p> <p>"Wij streven via onze beleggingen naar (maatschappelijke) langetermijnwaardecreatie. In onze contracten met Externe Dienstverleners hebben wij daarom [...]"</p> <p>"De due diligence wordt uitgevoerd door [...]"</p>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>2 Identificeren en beoordelen van daadwerkelijke en potentiële negatieve impact in de beleggingsportefeuille en bij potentiële beleggingen</b></p> <p>Pensioenfondsen zijn verantwoordelijk voor het verzorgen van een goed pensioen en hebben een wettelijke fiduciaire plicht om financieel materiële ESG-factoren te integreren in de beleggingsaanpak.</p> <p>↓</p>

Het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers stelt dat: voor de doeleinden van de OESO-richtlijnen wordt due diligence gezien als het proces waarmee ondernemingen hun daadwerkelijke en potentiële negatieve impacts kunnen identificeren, voorkomen en mitigeren en hierover verantwoording afleggen als een integraal onderdeel van zakelijke besluitvormings- en risico-beheerssystemen. Due diligence kan worden opgenomen in bredere ondernemingsrisico-beheerssystemen, op voorwaarde dat het verder gaat dan alleen het identificeren en beheren van materiële risico's voor de onderneming zelf, dus inclusief de risico's van negatieve impacts met betrekking tot aangelegenheden die onder de richtlijnen vallen.

Potentiële negatieve impact moeten worden aangepakt door preventie of mitigering, terwijl daadwerkelijke negatieve impact moeten worden aangepakt door middel van herstel en/of verhaal. De richtlijnen hebben betrekking op die negatieve impacts die door de onderneming worden veroorzaakt of waaraan de onderneming heeft bijgedragen, of die 'direct gelinkt' zijn. In toenemende mate wordt het niet overwegen van factoren voor lange termijn financiële waardecreatie, waaronder ESG-onderwerpen, in de beleggingspraktijk gezien als het niet voldoen aan de fiduciaire plicht.

Volgens de UNGP's en OESO-richtlijnen kunnen negatieve impacts worden geprioriteerd op basis van ernst ("severity"). Hoeveel gewicht er moet worden gegeven aan een (potentieel) negatieve impact wordt bepaald door een combinatie van de mate van waarschijnlijkheid en de ernst. De ernst van impacts wordt beoordeeld op basis van hun ernst, schaal en onomkeerbaarheid.

- Ernst verwijst naar de heftigheid van de negatieve impact.
- Met Schaal wordt het bereik van het gevolg bedoeld, bijvoorbeeld het aantal mensen dat wordt getroffen of kan worden getroffen of de omvang van de milieuschade.
- Onomkeerbaarheid verwijst naar de grenzen aan de mogelijkheden om de situatie van de getroffen personen of het milieu te herstellen zodat deze overeenkomt met de situatie die voorafging aan de negatieve impact.<sup>19</sup>

Het OESO-richtsnoer voor Institutionele beleggers stelt verder dat: bij het prioriteren wordt institutionele beleggers aanbevolen om relevante belanghebbenden te raadplegen, zoals hun deelnemers (in het geval van pensioenfondsen) of klanten (in het geval van vermogensbeheerders), evenals werknemersorganisaties en maatschappelijke organisaties die bekend zijn met ESG-kwesties. Dit helpt hen bij het stellen van prioriteiten op basis van de ernst van ESG-risico's die de relevante perspectieven van belanghebbenden weerspiegelen.

#### Voorbeeldtekst

##### Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid

"Bij het screenen van onze beleggingsportefeuille worden (potentiële) negatieve impacts op samenleving en milieu geïdentificeerd. Daarbij worden de meest ernstige negatieve impacts geprioriteerd op basis van:

- Ernst
- Schaal
- Onomkeerbaarheid

Tevens wordt de mate van waarschijnlijkheid meegewogen."

"Bij het beoordelen van onze geïdentificeerde daadwerkelijke en potentiële negatieve impact betrekken wij waar relevant externe belanghebbenden en experts, zoals [...].

De verdere invulling hiervan staat beschreven in: [...] <sup>20</sup>"

<sup>19</sup> Zie SHIFT: [Explanatory Note on Prioritization for the Dutch Sector Covenant Process – February 2016](#) voor verdere toelichting.

<sup>20</sup> Het gaat hier om beleid van het pensioenfonds zelf en niet om beleid van Externe Dienstverleners.

	<p style="text-align: center;"><b>Toelichting</b></p> <p><b>3 Negatieve impacts voorkomen en/of mitigeren</b></p> <p>Due diligence is erop gericht om (potentiële) negatieve impact te identificeren en te voorkomen en indien nodig te mitigeren.</p> <p>In de meeste gevallen zal het pensioenfonds slechts een minderheidsaandeel in zo'n bedrijf hebben, en vanuit die positie niet actief bijdragen ('contribute to' in OESO-richtlijnen) aan de nadelige gevolgen voor het betreffende ESG-thema. Echter, wanneer een pensioenfonds belegd is in een onderneming die negatieve impact veroorzaakt, is het pensioenfonds volgens de OESO-richtlijnen 'direct gelinkt' aan die impact. In het laatste geval wordt het pensioenfonds geacht om de invloed die hij/zij op het bedrijf heeft aan te wenden, zodat het bedrijf wordt bewogen om gepaste maatregelen te nemen. Zie ook: <a href="#">Addressing adverse impacts</a> (p. 35 figuur 1) in de OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers.</p> <p style="text-align: center;"><b>Voorbeeldtekst</b></p> <p style="text-align: center;"><b>Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid</b></p> <p>"Wanneer ondernemingen in onze beleggingsportefeuille (potentieel) negatieve impact veroorzaken gebruiken wij onze invloed om deze impact te voorkomen en/of te mitigeren en herstel en/of verhaal mogelijk te maken.</p> <p>Dit doen wij onder andere via engagement en/of door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen."</p> <p>"Wanneer ondernemingen waarin wij beleggen negatieve impact hebben veroorzaakt c.q. daaraan hebben bijgedragen, verlangen wij dat zij herstel en/of verhaal voor benadeelden bieden c.q. daaraan bijdragen. Wanneer ondernemingen waarin wij beleggen direct verbonden zijn met de negatieve impact, verlangen wij dat zij hun invloed aanwenden om herstel en/of verhaal voor benadeelden mogelijk te maken. Wanneer wij zelf ernstige negatieve impact veroorzaakt hebben c.q. hieraan hebben bijgedragen zullen wij zelf herstel en/of verhaal voor benadeelden bieden c.q. daaraan bijdragen."</p> <p>"De invulling van ons engagement- en stembeleid vindt u hier [...]"</p> <p>"In het uiterste geval kunnen wij besluiten om te desinvesteren. Daarbij nemen wij ook de (potentiële) negatieve gevolgen van de desinvestering op maatschappij en milieu mee".</p>
	<p style="text-align: center;"><b>Toelichting</b></p> <p><b>4 Monitoring van implementatie en resultaten</b></p> <p style="text-align: center;"><b>Voorbeeldtekst</b></p> <p style="text-align: center;"><b>Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid</b></p> <p>"Wij monitoren de voortgang en impact van ons ESG-beleid door [periode] een rapportage te ontvangen van [Externe Dienstverlener] en hierover in gesprek te gaan. Waar nodig sturen wij dan bij."</p> <p>"Jaarlijks leggen wij aan onze deelnemers en anderen belanghebbenden verantwoording af door [geef aan waar verantwoording wordt afgelegd, bijvoorbeeld publieke rapportage, stakeholder meeting, statement op de website]"</p>

	Artikel Convenant
<b>3.1 c</b>	<b>Een toelichtende tekst op thematische aandachtsgebieden, inclusief gebruik van standaarden, die de Deelnemende Pensioenfondsen op basis van informatie komende uit een ESG-due diligence procedure als risicovol beoordelen, en op thematische aandachtsgebieden die volgen uit prioriteiten van de achterban van het betreffende Deelnemende Pensioenfonds.</b>
	<b>Toelichting</b>
	Meer informatie over de thematische aandachtsgebieden vindt u op de website van de <a href="#">Pensioenfederatie</a> .
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid</b>
	-

	Artikel Convenant
<b>3.1 d</b>	<b>Informatie over de activiteiten waar het individuele Deelnemende Pensioenfonds niet in zal beleggen.</b>
	<b>Toelichting</b>
	Er zijn verschillende manieren waarop een pensioenfonds hier invulling aan kan geven. Hieronder worden een drietal voorbeelden uitgewerkt: <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Uitsluitingen:</b> sommige pensioenfondsen hebben specifieke criteria op basis waarvan zij beleggingen uitsluiten van het beleggingsuniversum;</li> <li>• <b>Insluitingen:</b> andere fondsen hebben juist criteria op basis waarvan zij ondernemingen insluiten in het beleggingsuniversum;</li> <li>• <b>Indexaanpassingen:</b> sommige fondsen hebben een aangepaste beleggingsindex.</li> </ul> Het kan zijn dat meerdere van de bovenstaande opties op uw pensioenfonds van toepassing zijn. Wanneer (een van) de opties alleen op specifieke beleggingscategorieën van toepassing is, kunt u dat aangeven.
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid</b>
	“Wij beleggen niet in [producten/activiteiten] omdat [afweging waarom deze activiteiten/producten zijn uitgesloten]. We hanteren hierbij de volgende definitie: [kwalitatieve en/of kwantitatieve omschrijving, bijvoorbeeld nadere definitie van de producten/activiteiten en grenspercentage van omzet van een onderneming uit bepaalde producten/activiteiten]. Dit is van toepassing op de [alle beleggingen/de volgende beleggingscategorieën: betreffende categorieën].”
	↓

	<p>“Wij beleggen alleen in [activiteiten/producten/ondernemingen/overheden] die voldoen aan de volgende criteria: [criteria]. Dit is van toepassing op de [alle beleggingen/de volgende beleggingscategorieën: betreffende categorieën].”</p> <p>“Wij hebben onze beleggingsindex voor de beleggingscategorie [betreffende categorie]: samengesteld op basis van de volgende criteria: [criteria].”</p>
--	---

Artikel Convenant	
<b>3.1 e</b>	<p><b>De stemaanpak voor beursgenoteerde ondernemingen en de engagement aanpak voor beursgenoteerde ondernemingen en corporate credits, direct of via de uitbesteding, gericht op het stimuleren van langetermijnwaardecreatie bij ondernemingen.</b></p>
Toelichting	
<p><b>Stemaanpak</b></p> <p>Voor de stemaanpak voor beursgenoteerde ondernemingen kunt u de volgende teksten als voorbeeldtekst gebruiken:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Zie principe 7 (p.32) van de <a href="#">Nederlandse Stewardship Code</a> <sup>21 22</sup></li> <li>• Zie voor (proxy)voting p.17 van de <a href="#">Principles for Responsible Investment (PRI), 2016</a></li> </ul> <p>De hieronder opgenomen voorbeeldtekst is grotendeels gebaseerd op principe 7 van de Nederlandse Stewardship Code.</p>	
Voorbeeldtekst	
Document Stembeleid/stemrichtlijnen	
<p>“Wij oefenen ons stemrecht en andere aan aandelen verbonden rechten in beursgenoteerde ondernemingen waarin is belegd op een geïnformeerde manier uit. Dit doen we bij [alle beursgenoteerde ondernemingen waarin we beleggen/omschrijving van de selectie van beursgenoteerde ondernemingen waar wordt gestemd].”</p> <p>“Middels onze stemaanpak houden wij toezicht op de beursvennootschappen waarin is belegd ten aanzien van materiële aangelegenheden, waaronder, maar niet beperkt tot, het bedrijfsmodel van de vennootschap voor het creëren van langetermijnwaarde, de strategie van de vennootschap, prestaties en risico's en kansen, de kapitaalstructuur, maatschappelijke en ecologische effecten, corporate governance en corporate actions zoals fusies en overnames. Materiële aangelegenheden zijn aangelegenheden die waarschijnlijk een significant effect zullen hebben op het vermogen van de onderneming om langetermijnwaarde te creëren.”</p> <p>“Wij publiceren op onze website: a) ten minste eenmaal per jaar/kwartaal hoe wij hebben gestemd op de algemene vergadering van de beursgenoteerde ondernemingen waarin wij belegd hebben, per individuele onderneming en per stempunt en b) ten minste eenmaal per jaar een algemene beschrijving van ons stemgedrag tijdens algemene vergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin wij belegd hebben en een toelichting bij de belangrijkste stemmingen. In het geval dat wij een stem uitbrengen tegen een voorstel van het bestuur of ons onthouden van stemming bij een voorstel van het bestuur, leggen wij de redenen voor ons stemgedrag op eigen initiatief of op verzoek van de beursgenoteerde onderneming uit aan het bestuur van die onderneming.”</p>	

21 Eumedion, Pensioenfederatie (2019), *Verantwoord en betrokken aandeelhouderschap*. Opgehaald van <https://www.eumedion.nl/nl/public/kennisbank/>

[best-practices/2018-12-servicedocument-nederlandse-stewardship-code.pdf](#).  
22 Eumedion (2018), *Nederlandse Stewardship Code*.



	<b>Toelichting</b>
	Heeft uw pensioenfonds een eigen stembeleid of stemrichtlijnen? Dan kunt u daarnaar verwijzen.
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid</b>
	“Zie ons stembeleid/onze stemrichtlijnen: [link naar stembeleid/stemrichtlijnen].”
	<b>Toelichting</b>
	<p>Sluit uw pensioenfonds zich aan bij het stembeleid/de stemrichtlijnen van (een) Externe Dienstverlener(s), bijvoorbeeld een fiduciair manager, specifieke ESG-dienstverlener of vermogensbeheerder, dan kunt u naar het stembeleid/de stemrichtlijnen van uw Externe Dienstverlener(s) verwijzen.</p> <p>U kunt dan bij de selectie van Externe Dienstverleners vragen in hoeverre hun stembeleid/stemrichtlijnen aansluiten bij de Nederlandse Stewardship Code.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid</b>
	“Wij sluiten ons aan bij het stembeleid/de stemrichtlijnen van [naam Externe Dienstverlener(s)]: [link(s) naar het stembeleid/de stemrichtlijnen Externe Dienstverlener(s)]. Dit is van toepassing op [al onze beleggingen in beursgenoteerde aandelen/omschrijving van de typen beursgenoteerde aandelen waarop dit van toepassing is].”
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Engagementaanpak</b></p> <p>In uw engagementbeleid kunt u gebruik maken van de onderdelen “<i>Individual engagement</i>” en “<i>Collaborative engagement</i>” (p.17) van de <a href="#">PRI Investment Policy Guide for Asset Owners</a> <sup>23</sup>. Belangrijke onderdelen om op in te gaan bij individuele engagement zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Verwachtingen en doelen voor engagement;</li> <li>• Het proces voor het identificeren van ESG-risico’s en kansen op basis waarvan prioriteiten worden gesteld voor de dialoog met ondernemingen;</li> <li>• ESG-belangen/-zorgen waarover u engagement wilt voeren;</li> <li>• Hoe het succes van engagementactiviteiten gemeten wordt;</li> <li>• Escalatiestrategieën wanneer ondernemingen niet naar tevredenheid reageren;</li> <li>• Transparantie – de mate van rapportage over deze activiteiten.</li> </ul> <p style="text-align: left;">↓</p>

23 Principles for Responsible Investment (PRI) (2016)  
[Investment Policy: Process & Practice - A Guide for Asset Owners.](#)

Voorbeeldtekst
Document (Verantwoord) Beleggingsbeleid
<p>“Wij gaan in gesprek met bedrijven waar wij (potentiële) negatieve impacts hebben geïdentificeerd.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Engagement op basis van negatieve impact bevat voor ons vier doelstellingen: <ul style="list-style-type: none"> <li>• De negatieve impact moet worden beëindigd;</li> <li>• De onderneming moet zorgen voor herstel en/of verhaal voor benadeelden;</li> <li>• De onderneming moet voldoende maatregelen nemen om toekomstige incidenten te voorkomen;</li> <li>• De onderneming moet transparant zijn over de genomen maatregelen.</li> </ul> </li> <li>• Wij maken tijdsgebonden afspraken met bedrijven en monitoren de voortgang;</li> <li>• Indien nodig betrekken wij daarbij stakeholders, inclusief benadeelden: [partijen die u als stakeholder ziet];</li> <li>• Daarbij richten wij ons in het bijzonder op ESG-onderwerpen die: <ul style="list-style-type: none"> <li>• Financieel materieel zijn;</li> <li>• De meest ernstige negatieve impact voor samenleving en milieu veroorzaken;</li> <li>• Voor onze deelnemers van belang zijn.</li> </ul> </li> <li>• Wij beoordelen een engagementtraject als succesvol als alle tijdgebonden doelen bereikt zijn;</li> <li>• Wanneer ondernemingen niet binnen de vooraf gestelde termijn naar tevredenheid reageren op onze engagementinspanningen kunnen wij op de volgende manieren escaleren: <ul style="list-style-type: none"> <li>• Samenwerking met andere beleggers aangaan/intensiveren om de dialoog meer kracht bij te zetten;</li> <li>• Stemmen, bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> <li>• Tegen de benoeming van relevante bestuurders;</li> <li>• Tegen het beloningsvoorstel van relevante bestuurders;</li> <li>• Op aandeelhoudersvoorstellen</li> </ul> </li> <li>• Samenwerking met andere stakeholders (bijvoorbeeld marktpartijen, vakbonden of maatschappelijke organisaties) aangaan/intensiveren om de dialoog meer kracht bij te zetten;</li> <li>• Publieke uitingen om de dialoog meer kracht bij te zetten;</li> <li>• Aandeelhoudersvoorstellen in lijn met de doelen van het engagementtraject (mede-)indienen;</li> <li>• Juridische procedures opstarten in lijn met de doelen van het engagementtraject.</li> </ul> </li> <li>• Wij leggen jaarlijks in ons jaarverslag verantwoord beleggen verantwoording af over de engagementtrajecten die we in het jaar daarvoor gevoerd hebben. Voor zover dat geen afbreuk doet aan de effectiviteit van (lopende) engagementtrajecten rapporteren wij over de voortgang en resultaten van engagementtrajecten.”</li> </ul>

Artikel Convenant	
<b>3.1 f</b>	<b>Een omschrijving hoe (maatschappelijke) waardecreatie op de lange termijn als een leidend principe door het Deelnemende Pensioenfonds wordt gehanteerd.</b>
	Toelichting
	<p>Principe 2 (p.31) van de <a href="#">Nederlandse Stewardship Code</a><sup>24 25</sup> geeft een beschrijving van (maatschappelijke) waardecreatie op de lange termijn voor pensioenfondsen. Het gaat bij dit punt uit het Convenant over de totale beleggingsstrategie van het pensioenfonds. Dit in tegenstelling tot het vorige punt, 3.1e, over engagement en het stimuleren van langetermijnwaardecreatie bij ondernemingen waarin wordt belegd. Het hanteren van langetermijnwaardecreatie als leidend principe kunt u bijvoorbeeld op de volgende manier meenemen in het beleid van een pensioenfonds:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Selectie van beleggingscategorieën op basis van reële economische activiteiten en onderliggende waardecreatie;</li> <li>• Selectie van strategieën binnen een bepaalde beleggingscategorie, bijvoorbeeld voor private equity een focus op groeistrategieën op middellange termijn;</li> <li>• Absolute doelstellingen voor (over)rendement op de lange termijn (in plaats van relatieve doelstellingen ten opzichte van een benchmark);</li> <li>• Selectie van vermogensbeheerders, beleggingsfondsen of individuele beleggingstitels op basis van vooruitkijkende strategieën voor de lange termijn (niet alleen op basis van rendementen uit het verleden) en rekening houdend met maatschappelijke waardecreatie (meewegen van ESG-informatie in plaats van alleen financiële informatie);</li> <li>• Mandaten / contracten van Externe Dienstverleners met een voldoende lange looptijd;</li> <li>• Waar beloning van Externe Dienstverleners is gekoppeld aan financiële prestaties, een koppeling aan prestaties over een voldoende lange termijn.</li> </ul> <p>De hieronder opgenomen voorbeeldtekst is hier grotendeels op gebaseerd.</p> <p>Verder wordt de volgende toelichting bij principe 2 gegeven:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Elke corporate action moet op zijn eigen merites worden beoordeeld, daarbij rekening houdend met de belangen van andere belanghebbenden van de Nederlandse beursvennootschap waarin is belegd.</li> <li>• Bij de beoordeling van de kansen om langetermijnwaarde te creëren, de risico's, de strategie en de prestaties van de Nederlandse beursvennootschappen waarin is belegd, is het van essentieel belang om milieu- (waaronder risico's en kansen gerelateerd aan klimaatverandering), sociale- en governance-informatie (waaronder de samenstelling van het bestuur en diversiteit) in overweging te nemen naast financiële informatie.</li> <li>• Materiële aangelegenheden kunnen ontwikkelingen op korte, middellange en lange termijn omvatten.</li> </ul> <p style="text-align: left;">↓</p>

24 Eumedion, Pensioenfederatie (2019), *Verantwoord en betrokken aandeelhouderschap*. Opgehaald van <https://www.eumedion.nl/nl/public/kennisbank/best-practices/2018-12-servicedocument-nederlandse-stewardship-code.pdf>.

25 Eumedion (2018), *Nederlandse Stewardship Code*.

<b>Voorbeeldtekst</b>
<p align="center"><b>Document Beleggingsbeginselen, strategisch beleggingsbeleid en/of (verantwoord) beleggingsbeleid</b></p>
<p>“Wij streven via onze beleggingen naar (maatschappelijke) langetermijnwaardecreatie. Wij verwerken dit leidend principe op de volgende manier in ons beleid: [UITLEG, zie toelichting voor beleidselementen]</p> <p>Wij verwachten van onze dienstverleners overeenkomstig ons beleid en doelstellingen te handelen en streven naar langjarige samenwerking teneinde onze doelstellingen [...] gezamenlijk te realiseren”</p>

## Uitbesteding

Veelal wordt de uitvoering van het (verantwoord) beleggingsbeleid van pensioenfondsen uitbesteed aan Externe Dienstverleners. Hierbij blijven de Deelnemende Pensioenfondsen zelf verantwoordelijk voor de implementatie van de [OESO-richtlijnen](#) en de [UNGP's](#) in de Beleggingscategorieën. In paragraaf 4.1 van het [IMVB-Convenant](#) wordt beschreven op welke wijze het verantwoord beleggingsbeleid in de beleggingscategorieën van de pensioenfondsen, alsmede de implementatie daarvan, in lijn met de OESO-richtlijnen en de UNGP's, wordt verankerd in contracten met Externe Dienstverleners.

Onder Externe Dienstverleners wordt in het IMVB-Convenant bedoeld: "Een dienstverlener die is aangesteld door een Deelnemend Pensioenfonds en op basis van een schriftelijke overeenkomst de taak op zich neemt om relevante afspraken uit dit Convenant ten behoeve van een Deelnemend Pensioenfonds te implementeren."<sup>26</sup>

Dit hoofdstuk van het instrumentarium bespreekt de uitbesteding aan een fiduciair manager of vermogensbeheerders en op welke wijze de Convenantsafspraken met die partijen in nieuwe contracten geborgd kunnen worden. Wanneer er contracten worden aangegaan met een ander type Externe Dienstverleners, zoals ESG-dataproviders, engagementproviders, proxy-vote serviceproviders, ESG-consultants of andere dienst- of productverlenende organisaties die één of meer van de due diligence stappen uitvoeren, kan het pensioenfonds in de contracten vaststellen welke van de due diligence stappen wordt afgenomen, en op welke wijze de Externe Dienstverlener daarover aan het pensioenfonds dient te rapporteren. De beschrijving hiervan is opgenomen bij 3.1b.

Als beleggingscategorieën worden binnen het Convenant onderscheiden<sup>27</sup>:

- Beursgenoteerde aandelen;
- Leningen aan overheden (staatsobligaties);
- Leningen aan ondernemingen (corporate credit);
- Onroerend goed;
- Private equity;
- Infrastructuur.

De karakteristieken van pensioenfondsen en verschillende beleggingscategorieën bepalen de beïnvloedingsmogelijkheden van een pensioenfonds op die uitbestedingsrelatie. Er is een grote variëteit aan uitbestedingsrelaties, contracten en bijbehorende beïnvloedingsmogelijkheden in de pensioensector. In dit instrumentarium worden deze wijzen van uitbesteding besproken:

- Gesegregeerde mandaten;
- Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds;
- Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds.

In uitzonderlijke gevallen komt het voor dat een pensioenfonds zelf belegt en dus ook zelf verantwoordelijk is voor de uitvoering van het (verantwoord) beleggingsbeleid. In dat geval hoeft het pensioenfonds de bepalingen uit artikel 4.1 van het IMVB-Convenant niet in contracten met Externe Dienstverleners op te nemen, maar moet het pensioenfonds zelf aan die criteria voldoen.

<sup>26</sup> Voor de definitie van Externe Dienstverlener, zie pagina 58 van het Convenant. SER (2018), [Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen](#).

<sup>27</sup> Voor de definitie van Beleggingscategorieën, zie pagina 57 van het Convenant. SER (2018), [Convenant Internationaal Verantwoord Maatschappelijk Beleggen Pensioenfondsen](#).

In het beleid van het pensioenfonds (of de fiduciair) is het belangrijk om goed te beschrijven hoe het pensioenfonds (of de fiduciair) deze verschillende elementen combineert tot een coherente aanpak, terwijl in de contracten met afzonderlijke dienstverleners vooral moet worden vastgelegd wat de ESG-bepalingen zijn waar die dienstverlener specifiek aan moet voldoen.

Pensioenfondsen kunnen voor verschillende Beleggingscategorieën verschillende uitbestedingsrelaties hebben. Zelfs binnen Beleggingscategorieën kunnen pensioenfondsen verschillende uitbestedingsrelaties hebben. Over het algemeen geldt het volgende voor de beïnvloedingsmogelijkheden van pensioenfondsen:

- De beïnvloedingsmogelijkheden van een pensioenfonds zijn in het algemeen **groot** wanneer een pensioenfonds (binnen een bepaalde Beleggingscategorie) een **gesegregeerd mandaat** heeft of **een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft**;
- De beïnvloedingsmogelijkheden van een pensioenfonds zijn in het algemeen klein wanneer een pensioenfonds (binnen een bepaalde Beleggingscategorie) **een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft**. De beïnvloedingsmogelijkheden van het pensioenfonds zijn dan **beperkt**.

## Zelf beleggen

Indien het pensioenfonds (eventueel binnen een bepaalde Beleggingscategorie) zelf belegt is er geen sprake van een uitbestedingsrelatie. In dat geval is het (verantwoord) beleggingsbeleid direct van toepassing. De criteria die in paragraaf 4.1 van het Convenant aan de uitbesteding worden gesteld kunnen dan het beste verwerkt worden in (verantwoord) beleggingsbeleid van het pensioenfonds, gelijk de criteria onder 3.1.

## Gesegregeerde mandaten

Indien het pensioenfonds (eventueel binnen een bepaalde Beleggingscategorie) middels een gesegregeerd mandaat belegt, heeft het pensioenfonds veel beïnvloedingsmogelijkheden. Zo kan het pensioenfonds in het mandaat laten opnemen dat haar eigen (verantwoord) beleggingsbeleid op het betreffende mandaat van toepassing is.

## Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds

Indien het pensioenfonds (binnen een bepaalde Beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kan met de Beheerder in gesprek worden gegaan om de inhoud van het (verantwoord) beleggingsbeleid van het betreffende pensioenfonds in de Fondsvoorwaarden te laten overnemen, echter dit dient te geschieden d.m.v. de participantenvergaderingen. Zo'n verzoek tot wijziging kan worden ingediend door de Beheerder en de Juridisch Eigenaar, welke door een van de Participanten is ingebracht (de Fondsvoorwaarden dienen hierover uitsluitel te geven). In andere gevallen heeft het pensioenfonds geen formele zeggenschap, en kan een pensioenfonds alleen voorkeuren kenbaar maken via inspraak tijdens klantenraadbijeenkomsten of ander contact met de Beheerder.

## Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds

Wanneer een pensioenfonds een minderheidsaandeel heeft in een beleggingsfonds zijn de beïnvloedingsmogelijkheden beperkt. U kunt de criteria van 4.1 in dat geval het beste meenemen in de selectiecriteria voor beleggingsfondsen. [De PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#)<sup>28</sup> is daarvoor een handig hulpmiddel.

Tabel 2 bevat:

- 1 Een overzicht met de relevante artikelen uit het IMVB-Convenant;
- 2 Toelichting op de criteria van de Convenanttekst;
- 3 Bijpassende voorbeeldteksten, waarbij onderscheid is gemaakt tussen gesegregeerde mandaten, een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds en een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds;
- 4 Het document waarin u de betreffende voorbeeldtekst kunt opnemen.

**TABEL 2: VOORBEELDTKSTEN UITBESTEDING**

[IN NIEUWE CONTRACTEN MET EXTERNE DIENSTVERLENERS OPNEMEN DAT DE EXTERNE DIENSTVERLENER:]

	Artikel Convenant
<b>4.1 a</b>	<b>ESG implementeert in beleid en managementsystemen en langetermijnwaardecreatie als een leidend principe hanteert.</b>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Gesegregeerde mandaten</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. Uw beleid moet dan voldoen aan de criteria die in paragraaf 3.1 van het IMVB-Convenant beschreven worden. Daaronder valt ook een beschrijving van hoe langetermijnwaardecreatie als leidend principe gehanteerd wordt (3.1f). In aanvulling op de criteria uit paragraaf 3.1 van het Convenant kunt u de volgende bronnen raadplegen:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Het <a href="#">OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</a><sup>29</sup>, paragraaf 2.1.</li> <li>• Het <a href="#">Servicedocument Verantwoord Beleggen</a><sup>30</sup> (Pensioenfederatie, 2016), paragraaf 5.1 (visie) en 5.2 (beleid).</li> <li>• De <a href="#">PRI Investment Policy Guide for Asset Owners</a><sup>31</sup>.</li> </ul> <p>In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid op het mandaat van toepassing is.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document (verantwoord) beleggingsbeleid &amp; contract</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. Wanneer er geen formele inspraak is vastgelegd, kunt u informeel uw fondsbeheerder beïnvloeden. Uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan voldoen aan de criteria ten aanzien van beleid en managementsystemen zoals hierboven beschreven.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	↓

29 OECD (2017), *Responsible business conduct for institutional investors: Key considerations for due diligence under the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. <https://mneguidelines.oecd.org/RBC-for-Institutional-Investors.pdf>.

30 Pensioenfederatie (2016), *Servicedocument Verantwoord Beleggen*.

31 Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), *PRI Manager Selection Guide for Asset Owners*.



	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Fondsvoorwaarden Externe Dienstverlener</b>
	Zie paragraaf 3.1b en 3.1f.
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre het prospectus voldoet aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. <a href="#">De PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</a><sup>32</sup> is daarvoor een handig hulpmiddel. Uw beleid, en de selectiecriteria voor beleggingsfondsen, moeten dan voldoen aan de criteria ten aanzien van beleid en managementsystemen zoals hierboven beschreven.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>“Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing.”</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Selectiecriteria beleggingsfondsen</b>
	Zie paragraaf 3.1b en 3.1f.

	<b>Artikel Convenant</b>
<b>4.1 b</b>	<b>(Potentiële) negatieve impact van activiteiten in de Beleggingscategorieën van het Deelnemend Pensioenfonds identificeert en prioriteert, en daarbij relevante stakeholders betreft.</b>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Gesegregeerde mandaten</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het IMVB-Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>“Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing.”</i>
	↓

<sup>32</sup> Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#).

	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het IMVB-Convenant zijn opgenomen.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Fondsvoorwaarden Externe Dienstverlener</b>
	Zie paragraaf 3.1b.
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre het prospectus voldoet aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. <a href="#">De PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</a><sup>33</sup> is daarvoor een handig hulpmiddel. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan "Investor Actions" van paragraaf 2.2 (p.26) van het <a href="#">OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</a><sup>34</sup> wordt voldaan. In tabel 1 (p.31) wordt daarbij onderscheid gemaakt per beleggingscategorie.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Selectiecriteria beleggingsfondsen</b>
	Zie paragraaf 3.1b.

<sup>33</sup> Principles for Responsible Investment (PRI) (2018) [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#).

<sup>34</sup> OECD (2017), [OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers](#): Responsible business conduct for institutional investors.

Artikel Convenant	
<b>4.1 c</b>	<b>Invloed zal aanwenden en waar nodig en mogelijk vergroten om te bevorderen dat negatieve impact van activiteiten in de Beleggings-categorieën wordt voorkomen of gemitigeerd.</b>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Gesegregeerde mandaten</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan artikel 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Fondsvoorwaarden Externe Dienstverlener</b>
	Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.
	↓

Toelichting	
	<p><b>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsvoorwaarden voldoen aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <a href="#">PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</a><sup>35</sup> is daarvoor een handig hulpmiddel. U kunt aan de fondsmanger vragen in hoeverre aan "Investor Actions" van paragraaf 2.3 (p.32) van het <a href="#">OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</a><sup>36</sup> wordt voldaan. Het richtsnoer bevat aanbevelingen voor actieve en passieve beleggingsstrategieën (tabel 2, p.42) en voor verschillende Beleggingscategorieën (tabel 3, p.42).</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Selectiecriteria beleggingsfondsen</b>
	Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.

Artikel Convenant	
<b>4.1 d</b>	<p><b>Invloed zal aanwenden en waar nodig en mogelijk vergroten om beursgenoteerde ondernemingen waarin belegd wordt en die een negatieve impact veroorzaken of daaraan bijdragen, op basis van tijdsgebonden vragen te stimuleren om negatieve impact te voorkomen en/of te mitigeren en/of te stimuleren om herstel en/of verhaal te bieden conform artikel 8.2.</b></p>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Gesegregeerde mandaten</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	↓

<sup>35</sup> Principles for Responsible Investment (PRI) (2018) [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#).

<sup>36</sup> OECD (2017), [OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers](#): Responsible business conduct for institutional investors.

	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Fondsvoorwaarden Externe Dienstverlener</b>
	Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsvoorwaarden voldoen aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <a href="#">PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</a> <sup>37</sup> is daarvoor een handig hulpmiddel. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan "Investor Actions" van paragraaf 2. (p.32) van het <a href="#">OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</a> <sup>38</sup> wordt voldaan. Het richtsnoer bevat aanbevelingen voor actieve en passieve beleggingsstrategieën (tabel 2, p.42) en voor verschillende Beleggingscategorieën (tabel 3, p.42).</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Selectiecriteria beleggingsfondsen</b>
	Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.

<sup>37</sup> Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#).

<sup>38</sup> OECD (2017), [OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers](#): Responsible business conduct for institutional investors.

	Artikel Convenant
<b>4.1 e</b>	<b>Indien artikel 8.3 van toepassing is, processen inricht om herstel en/of verhaal beschikbaar te maken.</b>
	<p style="text-align: center;"><b>Toelichting</b></p> <p><b>Gesegregeerde mandaten</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moeten dan de artikelen 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p> <p style="text-align: center;"><b>Voorbeeldtekst</b></p> <p style="text-align: center;"><b>Document Mandaat</b></p> <p><i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i></p>
	<p style="text-align: center;"><b>Toelichting</b></p> <p><b>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus, wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid, en de fondsvoorwaarden, moeten dan artikel 3.1b, 3.1d en 3.1e van het Convenant zijn opgenomen.</p> <p style="text-align: center;"><b>Voorbeeldtekst</b></p> <p style="text-align: center;"><b>Document Mandaat</b></p> <p><i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i></p> <p style="text-align: center;"><b>Voorbeeldtekst</b></p> <p style="text-align: center;"><b>Document Fondsvoorwaarden Externe Dienstverlener</b></p> <p>Zie paragraaf 3.1b, 3.1d en 3.1e.</p>
	↓

Toelichting	
	<p><b>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsvoorwaarden voldoen aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <a href="#">PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</a><sup>39</sup> is daarvoor een handig hulpmiddel. U kunt aan de fondsmanger vragen in hoeverre aan "Investor Actions" van paragraaf 2.5 (p.45) van het <a href="#">OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</a><sup>40</sup> wordt voldaan.</p>
Voorbeeldtekst	
Document Mandaat	
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
Voorbeeldtekst	
Document Selectiecriteria beleggingsfondsen	
	Zie paragraaf 3.1b.

Artikel Convenant	
<b>4.1 f</b>	<b>Indien wordt overgegaan tot (tijdelijke) vermindering of desinvestering van beleggingen in ondernemingen die zijn geprioriteerd op basis van de ernst van de negatieve impact, de mogelijke negatieve impacts voor benadeelden daarvan heeft meegewogen.</b>
Toelichting	
	<p><b>Gesegregeerde mandaten</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw beleid laten vastleggen in het mandaat. In uw beleid moet dan artikel 3.1b van het IMVB-Convenant zijn opgenomen. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>
Voorbeeldtekst	
Document Mandaat	
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	↓

39 Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#).

40 OECD (2017), [OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers](#): Responsible business conduct for institutional investors.

	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u met de Beheerder in gesprek gaan om de inhoud van uw beleggingsbeleid op te laten nemen in het prospectus. Wijzigingen van het beleggingsbeleid dienen in de participantenvergadering te worden bekrachtigd. In uw beleid en de fondsvoorwaarden, moet dan artikel 3.1b van het IMVB-Convenant zijn opgenomen.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Fondsvoorwaarden Externe Dienstverlener</b>
	Zie paragraaf 3.1b.
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fondsvoorwaarden voldoen aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <a href="#">PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</a><sup>41</sup> is daarvoor een handig hulpmiddel. U kunt aan de fondsmanager vragen in hoeverre aan dit criterium wordt voldaan. Voor meer informatie, raadpleeg "considering divestment and exclusions" (p.39-41) van het <a href="#">OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</a><sup>42</sup>.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Fondsvoorwaarden Externe Dienstverlener</b>
	Zie paragraaf 3.1b.

<sup>41</sup> Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#).

<sup>42</sup> OECD (2017), [OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers](#): Responsible business conduct for institutional investors.



Artikel Convenant	
<b>4.1 g</b>	<b>Verantwoording aflegt door resultaten te monitoren en te rapporteren aan het Deelnemende Pensioenfonds, met inachtneming van de rapportagevereisten zoals beschreven in paragraaf 5 van dit Convenant.</b>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Gesegregeerde mandaten</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een gesegregeerd mandaat heeft, kunt u uw rapportagerichtlijnen laten vastleggen in het mandaat. In uw mandaat moeten dan de criteria zoals beschreven in artikel 3.1b van het IMVB-Convenant worden vastgelegd. In het betreffende mandaat kunt u dan opnemen dat uw (verantwoord) beleggingsbeleid van toepassing is.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Mandaat &amp; Rapportagevereisten</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Indien het beleggingsbeleid op het gebied van Verantwoord Beleggen door de participantenvergadering is bekrachtigd, is het beleggingsbeleid van het Fonds gewijzigd en dient het Fonds hierover in de fondsrapportage te rapporteren. De inhoud van de fondsrapportage zal dan overeen moeten komen met uw rapportagevereisten. De rapportagevereisten zullen dan de criteria zoals beschreven in artikel 3.1b van het IMVB-Convenant moeten bevatten.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten &amp; fondsrapportage</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten &amp; fondsrapportage</b>
	Zie paragraaf 3.1b.
	↓

	<b>Toelichting</b>
	<p><b>Minderheidsaandeel in een beleggingsfonds</b></p> <p>Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u bij de selectie van het beleggingsfonds onderzoeken in hoeverre de fonsrapportage voldoet aan uw (verantwoord) beleggingsbeleid. De <a href="#">PRI Manager Selection Guide for Asset Owners</a><sup>43</sup> is daarvoor een handig hulpmiddel. U kunt aan de fondsmanger vragen in hoeverre aan artikel 3.1b van het IMVB-Convenant wordt voldaan.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten &amp; selectiecriteria beleggingsfondsen</b>
	<i>"Op dit mandaat is [naam van het betreffende (verantwoord) beleggingsbeleid] van toepassing."</i>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten &amp; selectiecriteria beleggingsfondsen</b>
	Zie paragraaf 3.1b.

<sup>43</sup> Principles for Responsible Investment (PRI) (2018), [PRI Manager Selection Guide for Asset Owners](#).

## Monitoring van de uitbesteding

Zoals in artikel 4.1 van het Convenant wordt geconstateerd, besteden Deelnemende Pensioenfondsen veel activiteiten in de beleggingsketen uit aan Externe Dienstverleners, maar blijven zij zelf verantwoordelijk voor de implementatie van de OESO-richtlijnen en de UNGP's in de Beleggingscategorieën. Daarom dienen zij de implementatie van het beleid betreffende de OESO-richtlijnen en de UNGP's door Externe Dienstverleners te monitoren. Zoals in het hoofdstuk over 'Uitbesteding' (artikel 4.1 Convenant) wordt opgemerkt, bestaat er een grote variëteit aan uitbestedingsrelaties, contracten en bijbehorende beïnvloedingsmogelijkheden in de pensioensector. Hier moet rekening mee worden gehouden bij de monitoring van de uitbesteding, deze dient immers aan te sluiten bij het type uitbestedingsrelatie. Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een meerderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u (of -indien van toepassing- uw fiduciair beheerder) met de fondsbeheerder in gesprek gaan over rapportages ten aanzien van ESG-beleid. Wanneer uw pensioenfonds (binnen een bepaalde beleggingscategorie) een minderheidsaandeel in een beleggingsfonds heeft, kunt u (of -indien van toepassing- uw fiduciair beheerder) bij de selectie van het beleggingsfonds rekening houden met de manier waarop het fonds rapporteert over ESG-beleid. Indien een rapportageverplichting over de uitvoering van ESG-beleid door een externe dienstverlener, zoals ESG-dataleveranciers of ESG-engagement providers, al onderdeel uit maakt van de dienstverlening zelf, hoeft de uitbestedingsovereenkomst op dit punt niet te worden aangepast.

**TABEL 3: VOORBEELDTKSTEN MONITORING VAN DE UITBESTEDING**

[TEN BEHOEVE VAN DE MONITORING NEMEN DEELNEMENDE PENSIOENFONDSEN ZO SNEL MOGELIJK, DOCH UITERLIJK BINNEN DRIE JAAR NA INWERKINGTREDING VAN HET Convenant IN RAPPORTAGEVEREISTEN MET EXTERNE DIENSTVERLENERS TEN MINSTE OP:]

	Artikel Convenant
<b>5.1 a</b>	<b>De voortgang van de uitvoering van het ESG-beleid van de betreffende Externe Dienstverlener en/of het ESG-Beleid van het betreffende Deelnemende Pensioenfonds.</b>
	<p style="text-align: center;"><b>Toelichting</b></p> <p>Als u uw eigen verantwoord beleggen beleid laat uitvoeren door een (of meerdere) Externe Dienstverlener(s) kunt u in de rapportageverplichtingen van die Externe Dienstverlener(s) laten opnemen dat zij over de voortgang van de uitvoering van uw ESG-beleid dienen te rapporteren.</p> <p><b>De OESO Due Diligence Handreiking voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen</b>  Zie: <a href="http://www.oesorichtlijnen.nl/documenten/publicatie/2019/06/06/oeso-due-diligence-handreiking-voor-mvo-nls">www.oesorichtlijnen.nl/documenten/publicatie/2019/06/06/oeso-due-diligence-handreiking-voor-mvo-nls</a>): zie p.88 van de Due Diligence Handreiking.</p> <p><b>Guiding Principles (UNGP) Reporting Framework</b>  Als u uw eigen rapportage baseert op de Guiding Principles van het UNGP Reporting Framework, dan is het logisch dat Externe Dienstverleners ook op basis hiervan rapporteren.  Zie <a href="https://www.ungpreporting.org/framework-guidance/">https://www.ungpreporting.org/framework-guidance/</a>.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten/SLA</b>
	“[naam Externe Dienstverlener] dient op kwartaalbasis te rapporteren over de voortgang van de uitvoering van [naam ESG-beleid van uw fonds]”.
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten/SLA</b>
	“[naam Externe Dienstverlener] dient op kwartaalbasis te rapporteren over de voortgang van uitvoering van [naam ESG-beleid van uw Externe Dienstverleners]”.

Artikel Convenant	
<b>5.1 b</b>	<b>De ESG-risico-identificatie methodologie van de Externe Dienstverlener en bevindingen over de negatieve impact die geïdentificeerd is in de Beleggingscategorieën.</b>
	<b>Toelichting</b>
	<p>Dit onderdeel van de monitoring van uitbesteding is van toepassing op Externe Dienstverleners die ESG-risico's dienen te identificeren, zoals fiduciair beheerders, vermogensbeheerders en ESG-dataleveranciers.</p> <p>In aanvulling op artikel 5.1a kunt u voor deze Externe Dienstverleners in de rapportagevereisten een tekst opnemen zoals in het voorbeeld hieronder.</p> <p>Voor Externe Dienstverleners waarbij ESG-risico-identificatie geen onderdeel uitmaakt van de dienstverlening, zoals sommige ESG-engagement providers die alleen engagement uitvoeren voor al geselecteerde bedrijven en ESG-risico's, is deze rapportageverplichting niet van toepassing.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten/SLA</b>
	<p>"Daarbij dient de betreffende partij(-en) met betrekking tot de relevante verleende diensten ten minste te rapporteren over:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• De methode die gebruikt is om potentiële en daadwerkelijke negatieve ESG-impacts te identificeren;</li> <li>• Potentiële en daadwerkelijke negatieve ESG-impacts die geïdentificeerd zijn binnen uw verschillende beleggingsportefeuilles"</li> </ul>

	Artikel Convenant
<b>5.1 c</b>	<b>Informatie over hoe de Externe Dienstverlener namens het Deelnemende Pensioenfonds getracht heeft negatieve impact van activiteiten in de Beleggingscategorieën te voorkomen en/of te mitigeren en/of te stimuleren om herstel en/of verhaal te bieden.</b>
	<b>Toelichting</b>
	In aanvulling op artikel 5.1a kunt u de onder voorbeeldtekst opgenomen elementen in de rapportagevereisten opnemen.
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten/ SLA</b>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• “Ondernemingen/ activiteiten die worden uitgesloten van het beleggingsuniversum;</li> <li>• Ondernemingen/ activiteiten waarmee engagement is gevoerd;</li> <li>• De SMART doelstelling(en) van engagement per onderneming/activiteit (inclusief het bieden van herstel en/of verhaal indien van toepassing);</li> <li>• De voortgang van lopende engagementtrajecten;</li> <li>• De resultaten van afgeronde engagementtrajecten;</li> <li>• Beslissingen die genomen zijn en bijbehorende motivering m.b.t. (tijdelijke) vermindering van beleggingen of desinvesteringen, en hoe mogelijke negatieve impacts voor benadeelden daarvan zijn meegewogen.”</li> </ul>
	Artikel Convenant
<b>5.1 d</b>	<b>Informatie over de op basis van de ernst van de negatieve impact geprioriteerde beursgenoteerde ondernemingen, waarbij het aanwenden van invloed binnen het daarvoor gestelde tijdsplan niet heeft geleid tot voldoende voortgang.</b>
	<b>Toelichting</b>
	Zie de voorbeeldtekst onder 5.1c.
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Rapportagevereisten/SLA</b>
	Zie de voorbeeldtekst onder 5.1c.

## Rapportage en transparantie

Artikel 6.1 van het Convenant leidt in met de volgende tekst: “De Pensioenwet stelt dat pensioenfondsen in hun bestuursverslag dienen te vermelden op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen (artikel 135 lid 4, van de Pensioenwet). De implementatie van IORP II in nationale wetgeving vereist vanaf het moment van inwerkingtreding dat in de verklaring inzake beleggingsbeginselen wordt opgenomen op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met ESG-factoren. De verklaring beleggingsbeginselen wordt openbaar gemaakt.”

Zo snel mogelijk, doch uiterlijk drieënhalf jaar na inwerkingtreding van het Convenant zullen Deelnemende Pensioenfondsen conform de OESO-richtlijnen en de UNGP’s over de resultaten van het ESG-beleid rapporteren en communiceren waarbij rekening wordt gehouden met commerciële vertrouwelijkheid en andere veiligheidsoverwegingen (zie p.43 van het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers). Due diligence zoals omschreven in de OESO-richtlijnen en de UNGP’S vereist het proactief communiceren van relevante informatie over due diligence-beleid en -processen en over de uitgevoerde maatregelen om daadwerkelijke of potentiële negatieve impact te identificeren en aan te pakken (zie paragraaf 2.4 van het [OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers](#)).

**TABEL 4: VOORBEELDTKSTEN RAPPORTAGE EN UITBESTEDING**

[DIE RAPPORTAGE EN TRANSPARANTIE BEVAT TEN MINSTE:]

	Artikel Convenant
<b>6.1 a</b>	<p><b>Onder het beginsel van pas-toe-of-leg-uit, voor zover onder meer juridisch en praktisch mogelijk en rekening houdend met Proportionaliteit, jaarlijks met een kwartaal en maximaal een jaar vertraging, een lijst van namen van ondernemingen en/of beleggingsfondsen binnen de beursgenoteerde aandelenportefeuille(s) waarin het vermogen van het Deelnemend Pensioenfonds over de voorgaande periode belegd was.</b></p>
	<p style="text-align: center;"><b>Toelichting</b></p> <p>Proportionaliteit verwijst naar de karakteristieken en beïnvloedingsmogelijkheden van een pensioenfonds, niet naar de omvang van individuele aandelenbeleggingen (zie Bijlage 1 bij het Convenant).</p> <p>Wanneer uw pensioenfonds een meerderheidsaandeel heeft in een beleggingsfonds met daarin aandelen van beursgenoteerde ondernemingen, kunt u (of indien van toepassing uw fiduciair beheerder) met de fondsbeheerder in gesprek gaan over publicatie van de ondernemingen waarin wordt belegd.</p> <p>Wanneer uw pensioenfonds een minderheidsaandeel heeft in een beleggingsfonds met daarin aandelen van beursgenoteerde ondernemingen, kunt u bij de selectie van het fonds rekening houden met de publicatie van de ondernemingen waarin wordt belegd.</p> <p>Bij deelname in actief beheerde beleggingsfondsen kan het zijn dat een fondsbeheerder publicatie juridisch niet toestaat of hier praktisch gezien niet aan meewerkt. In dat geval dient u dit te vermelden in uw rapportage.</p> <p>Bij deelname in passief beheerde beleggingsfondsen op basis van een index waarvan de samenstelling openbaar is, eventueel in combinatie met een uitsluitingslijst of een andere aanpassing aan de index waarvan de samenstelling ook openbaar is, kunt u ook de naam van het beleggingsfonds rapporteren (bij voorkeur met een verwijzing naar de betreffende index) in plaats van de namen van alle afzonderlijke ondernemingen waarin via dit fonds wordt belegd.</p>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document Website</b>
	<p>Via deze link vindt u een voorbeeld van publieke rapportage over alle beleggingen in beursgenoteerde aandelen van een pensioenfonds: <a href="https://www.pfzw.nl/over-ons/over-ons/pensioenbeleggen/Paginas/Transparantielijst-Aandelen.aspx">https://www.pfzw.nl/over-ons/over-ons/pensioenbeleggen/Paginas/Transparantielijst-Aandelen.aspx</a></p>



	Artikel Convenant
<b>6.1 b</b>	<b>De aanpak van het Deelnemende Pensioenfonds (al dan niet via Externe Dienstverleners) ten aanzien van due diligence conform de OESO-richtlijnen en de UNGP's.</b>
	<b>Toelichting</b>
	Dit sluit aan op artikel 3.1b van het Convenant, onder Beleid. Deelnemende Pensioenfondsen zullen conform de OESO-richtlijnen en de UNGP's over de resultaten van het ESG-beleid rapporteren. U kunt verder een toelichting geven op uw huidige aanpak en uw huidige rapportage.
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document (Verantwoord) beleggingsbeleid (mits publiek beschikbaar)</b>
	Zie 3.1b

	Artikel Convenant
<b>6.1 c</b>	<b>Een toelichting op hoe het ESG-beleid van het Deelnemende Pensioenfonds geïntegreerd is in de verschillende Beleggingscategorieën waarin het Deelnemende Pensioenfonds belegt.</b>
	<b>Toelichting</b>
	Dit artikel van het Convenant volgt uit een concrete aanbeveling, die is opgenomen in het <a href="#">OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers</a> (p. 43) <sup>44</sup> .
	Hieronder staat een voorbeeld van een rapportage van PMT. Hierin wordt onder meer toegelicht hoe de ESG-due diligence stappen risico-identificatie (stap 2) en mitigatie (stap 3) zijn geïntegreerd in de beleggingscategorieën beursgenoteerde aandelen ontwikkelde markten en staatsobligaties: <a href="https://www.bpmt.nl/client/bpmt/upload/downloads/PMT_VERANTWOORD_2018.pdf">https://www.bpmt.nl/client/bpmt/upload/downloads/PMT_VERANTWOORD_2018.pdf</a>
	NB: dit is een voorbeeld voor een deel van de beleggingscategorieën. De verwachting is dat dit voor alle beleggingscategorieën (conform de Convenantsdefinitie) waarin het pensioenfonds belegt is gerapporteerd wordt.
	↓

<sup>44</sup> OECD (2017), *OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers: Responsible business conduct for institutional investors*.

## Voorbeeldtekst

### Document (jaar)verslag (verantwoord) beleggen

#### **INTRODUCTIE PMT STRATEGISCHE AANDELENPORTEFEUILLE**

PMT heeft, na een uitgebreid voorbereidingstraject van twee jaar, eigen uitgangspunten voor de samenstelling van de aandelenportefeuille in ontwikkelde landen opgesteld. Mening van deelnemers zijn hierin meegewogen. Potentiële bedrijven worden getoetst aan financiële en principiële (ESG) criteria. Hierdoor heeft PMT een eigen passende aandelenportefeuille samengesteld die onveranderd voldoet aan PMT's rendementseisen. Eén van de gevolgen van het toepassen van de eigen uitgangspunten is dat PMT niet meer gaat beleggen in de sectoren tabak, bont, wapen- en porno-industrie. De nieuwe aandelenportefeuille is begin december 2018 geïntroduceerd.

PMT wilde niet langer gebruik maken van de standaard benchmark, die veel beleggers volgen en door een externe partij is opgesteld. PMT kreeg daarmee allerlei bedrijven in de beleggingsportefeuille, zonder dat PMT daar zelf een expliciete keuze voor maakte. PMT wilde deze keuze bewust maken en onderzocht of een eigen passende aandelenportefeuille mogelijk was. In nauwe samenwerking met uitvoerder MN is gekeken naar mogelijkheden die passen bij het fonds en dat heeft uiteindelijk geleid tot een geheel nieuwe aandelenstrategie van PMT met bewuste beleidskeuzes – ook op het vlak van ESG – die goed uitlegbaar is. Hierbij waren ook MSCI, BlackRock en JPMorgan betrokken. De resulterende benchmark wordt onveranderd passief beheerd tegen lage kosten.

Dit betekent dat PMT vanaf nu alleen nog maar aandelen heeft van solide ondernemingen die goed presteren, verantwoord ondernemen én aanspreekbaar zijn op hun doen en laten. Deze ondernemingen, zitten ook nog in sectoren die passen bij de achterban van PMT.

PMT stelde de nieuwe beleggingsportefeuille samen op basis van een aantal uitgangspunten. Van belang was de mening van de deelnemer, de score van een bedrijf op het vlak van milieu, sociale aspecten en goed ondernemingsbestuur en de financiële vooruitzichten van een bedrijf op de langere termijn.

Door deze eigen uitgangspunten is de aandelenportefeuille substantieel vernieuwd. De helft van de bedrijven in de standaard *benchmark* is afgevallen. Er zijn nog ongeveer 800 van de 1600 bedrijven over. Sectoren als de tabaksindustrie, de bontindustrie en de porno-industrie zijn afgevallen, net als kernwapens, controversiële wapens en wapens voor burgers. De deelnemers van PMT willen dat er niet meer wordt belegd in deze sectoren. De mening over het uitsluiten van sectoren is veel breder toegepast dan alleen voor de nieuwe aandelenportefeuille, namelijk voor de gehele beleggingsportefeuille.

De nieuwe aandelenportefeuille betekent geen ander rendement. PMT doet géén concessies aan rendement en risico. Het resultaat is getoetst en het rendement blijft onveranderd. PMT blijft streven naar een overrendement van 1,5% ten opzichte van de verplichtingen.

Met de nieuwe aanpak vult PMT zijn beleggingsbeginsel *'alleen beleggingen die rekening houden met de ESG-factoren zijn op lange termijn rendabel, omdat schadelijke gevolgen van een economische activiteit niet voor onbepaalde tijd op mens, maatschappij en milieu afgewenteld kunnen worden'* nadrukkelijker in. PMT is voornemens om in de aandelenportefeuille voor opkomende markten dezelfde aanpak toe te passen.

Artikel Convenant										
<b>6.1 d</b>	<p><b>Voor zover wettelijk mogelijk en dit geen afbreuk doet aan de effectiviteit van Engagement, de activiteiten die namens het pensioenfonds ondernomen zijn:</b></p> <p><b>I. Ondernemingen waarmee namens het Deelnemende Pensioenfonds engagement wordt gevoerd en waarover;</b></p> <p><b>II. De resultaten van Engagement namens het Deelnemende Pensioenfonds bij specifieke ondernemingen;</b></p> <p><b>III. Beslissingen die het Deelnemende Pensioenfonds genomen heeft wanneer Engagement niet succesvol blijkt.</b></p>									
	<p style="text-align: center;"><b>Toelichting</b></p> <p>Het OESO-richtsnoer voor institutionele investeerders (p. 43-44) zegt hier over: 'Investors should strive to account for their due diligence processes to the extent possible while respecting confidentiality concerns.'</p> <p>Zie hieronder het voorbeeld van Pensioenfonds Detailhandel: <a href="https://www.pensioenfondsdetailhandel.nl/wp-content/uploads/2019/05/Pensioenfonds-Detailhandel-Managementsamenvatting-4e-kwartaal-2018.pdf">https://www.pensioenfondsdetailhandel.nl/wp-content/uploads/2019/05/Pensioenfonds-Detailhandel-Managementsamenvatting-4e-kwartaal-2018.pdf</a></p>									
	<p style="text-align: center;"><b>Voorbeeldtekst</b></p> <p style="text-align: center;"><b>Document (jaar)verslag (verantwoord) beleggen/ engagementrapportage</b></p> <div style="border: 1px solid #ccc; padding: 10px;"> <p><b>Engagement casestudy</b></p> <table border="0" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid #ccc;">Onderneming: Royal Dutch Shell PLC</td> <td style="border-bottom: 1px solid #ccc;">Land: Nederland</td> <td style="border-bottom: 1px solid #ccc;">Sector: Energie</td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid #ccc;">Prioriteitsbedrijf: ✓</td> <td style="border-bottom: 1px solid #ccc;">ESG-risicoscore: <span style="display: inline-block; width: 20px; height: 10px; background-color: #ffc107;"></span></td> <td style="border-bottom: 1px solid #ccc;">Reactie op engagement: Goed</td> </tr> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid #ccc;">Thema: Klimaatverandering</td> <td colspan="2" style="border-bottom: 1px solid #ccc;">Onderwerp: Klimaatverandering</td> </tr> </table> <p><b>Achtergrond</b></p> <p>Koninklijke Olie/Shell heeft in 2017 de volgende ambities geschetst: halvering van de netto CO<sub>2</sub> voetafdruk (net carbon footprint - NCF) van de energieproducten in 2050; tussentijds streefdoel 20% minder in 2035. Deze doelstellingen zijn afgestemd op de bredere politieke toezeggingen van het Parijse Klimaatakkoord (Klimaatverandering ruim onder 2°C). De reikwijdte van het operationele uitstootdoel, dat verankerd is in de beloningsscore, is uitgebreid naar 90% van de bedrijfsactiviteiten. Shell heeft daarnaast officieel toegezegd te zullen rapporteren conform de aanbevelingen van de Task Force on Climate Related Financial Reporting (TCFD). Ondanks deze voortrekkersrol zag de onderneming zich ook dit jaar weer geconfronteerd met een aandeelhoudersmotie van ngo FollowThis. In die motie werd Shell opgeroepen om specifieke reductiedoelstellingen te formuleren voor de operationele CO<sub>2</sub>-uitstoot (scope 1+2), evenals voor de uitstoot die samenhangt met het gebruik van de producten van de onderneming (scope 3). Hoewel de motie in het licht van de door Shell geschetste ambities voor de netto CO<sub>2</sub>-voetafdruk algemeen als onnodig werd beschouwd en deze dus maar op 5,5% van de steun van de aandeelhouders kon rekenen, schaarde een aantal grote Nederlandse asset owners zich achter de motie.</p> <p><b>Actie</b></p> <p>Wij hebben in diverse gesprekken met het senior management en niet-uitvoerende bestuurders van Shell herhaaldelijk gezegd dat er, ondanks onze positieve inschatting van de NCF-ambitie, op dit gebied nog altijd meer leiderschap van de onderneming wordt verwacht. We hebben daarbij vooral gewezen op de beperkte mate waarin de onderneming ter verantwoording kan worden geroepen (vanwege de informele aard van ambitie). En dus hebben we Shell gevraagd die ambitie te vertalen naar een streefdoel waarop de onderneming kan worden afgerekend. Daarnaast hebben we om meer duidelijkheid gevraagd over de eventuele middelen die Shell wil gaan inzetten om de productmix te veranderen en in de loop van de tijd de noodzakelijke reductie te realiseren. Ons voortgaande engagement heeft uiteindelijk bijgedragen aan een gezamenlijke verklaring van Shell en de beleggers van Climate Action 100+, waarin de onderneming toezeit openbare kortetermijn NFC-streefdoelen te zullen formuleren. Die streefdoelen gaan onderdeel vormen van het remuneratiebeleid dat in de jaarvergadering van 2020 ter stemming aan de aandeelhouders wordt voorgelegd. Shell zal daarnaast elk jaar over de geboekte voortgang rapporteren. En verder heeft de onderneming beloofd een uitgebreide evaluatie over het lidmaatschap van brancheorganisaties te publiceren.</p> <div style="border: 1px solid #add8e6; padding: 5px; margin-top: 10px;"> <p><b>Oordeel</b></p> <p>Met deze toezegging van meer verantwoording over de NCF-ambitie heeft Shell enigszins de angel uit de publieke discussie over de actieve klimaatverantwoordelijkheid van de onderneming gehaald. Wat nu nog overblijft, is de oproep in het publieke debat om verder te gaan dan Parijs en toe te zeggen de uitstoot tot ruim onder die 2°C te krijgen. Dat Shell heeft beloofd om ervoor te zorgen dat het lidmaatschap van relevante brancheorganisaties de steun aan de doelstellingen van het akkoord van Parijs niet ondergraaft, helpt ook. Wij volgen de publicatie van de evaluatie van lidmaatschappen op de voet. Shell geeft toe dat de NCF-ambitie (alsook de governance die daarmee gepaard gaat) voor een groot deel een kwestie is van 'werk in uitvoering' en dat er de komende maanden nog meer aan moet gebeuren. Om die reden blijven we actief in gesprek met de onderneming en werken we samen aan de formulering van de remuneratiedoelstellingen. We blijven daarnaast ook de ontwikkeling van de middelen en acties die moeten leiden tot de gewenste CO<sub>2</sub>-afbouw van de activiteiten en producten van Shell bewaken en steunen.</p> </div> </div>	Onderneming: Royal Dutch Shell PLC	Land: Nederland	Sector: Energie	Prioriteitsbedrijf: ✓	ESG-risicoscore: <span style="display: inline-block; width: 20px; height: 10px; background-color: #ffc107;"></span>	Reactie op engagement: Goed	Thema: Klimaatverandering	Onderwerp: Klimaatverandering	
Onderneming: Royal Dutch Shell PLC	Land: Nederland	Sector: Energie								
Prioriteitsbedrijf: ✓	ESG-risicoscore: <span style="display: inline-block; width: 20px; height: 10px; background-color: #ffc107;"></span>	Reactie op engagement: Goed								
Thema: Klimaatverandering	Onderwerp: Klimaatverandering									

Artikel Convenant																																																																	
6.1 e	<p><b>Een toelichting op hoe het Deelnemende Pensioenfonds bij aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin het Deelnemende Pensioenfonds belegt, heeft gestemd conform de Richtlijn 2007/36/EG over het bevorderen van langetermijn betrokkenheid van aandeelhouders.</b></p>																																																																
<b>Toelichting</b>																																																																	
<p>Uw pensioenfonds dient transparant te zijn over alle afzonderlijke namens uw fonds uitgebrachte stemmen, per aandeelhoudersvergadering en per onderwerp (zie ook Wft Art 5:87c lid 3). Hiervoor kan worden verwezen naar websites of rapportages van de Externe Dienstverleners waar deze info te vinden is.</p> <p>Daarnaast dient uw fonds een toelichting te geven op de belangrijkste stemmingen (zie ook Wft Art 5:87c lid 3).</p> <p>Het gaat hier dus om de rapportage over de concrete implementatie van het stembeleid, gericht op het stimuleren van langetermijnwaardecreatie bij ondernemingen, in artikel 3.1e van het Convenant, onder Beleid. Ook hiervoor kan worden verwezen naar websites of rapportages van de Externe Dienstverleners waar deze info te vinden is.</p>																																																																	
<b>Voorbeeldtekst</b>																																																																	
<b>Document (jaar)verslag (verantwoord) beleggen/ stemrapportage</b>																																																																	
<p>Zie bijvoorbeeld de webpagina van APG waarop dit onderaan volledig wordt gerapporteerd: <a href="https://www.apg.nl/nl/asset-management/verantwoord-beleggen">https://www.apg.nl/nl/asset-management/verantwoord-beleggen</a>.</p> <p>Zie ook het voorbeeld hieronder van BPF Schilders: <a href="https://www.bpfschilders.nl/over-ons/dit-presteren-we/pensioenbeleggen/we-beleggen-verantwoord/transparantie-en-dialogo/">https://www.bpfschilders.nl/over-ons/dit-presteren-we/pensioenbeleggen/we-beleggen-verantwoord/transparantie-en-dialogo/</a></p>																																																																	
<div style="display: flex; flex-wrap: wrap; justify-content: space-around;"> <div style="width: 30%; text-align: center;"> <p><b>Gestemde aandeelhoudersvergaderingen</b></p> <table border="1"> <tr><th>Categorie</th><th>Percentage</th></tr> <tr><td>Gestemd</td><td>99%</td></tr> <tr><td>Niet gestemd wegens blokkering</td><td>1%</td></tr> <tr><td>Niet gestemd overig</td><td>0%</td></tr> </table> </div> <div style="width: 30%; text-align: center;"> <p><b>Verdeling aandeelhoudersvoorstellen (per regio)</b></p> <table border="1"> <tr><th>Regio</th><th>Percentage</th></tr> <tr><td>Nederland</td><td>1%</td></tr> <tr><td>Europa (excl. Nederland)</td><td>23%</td></tr> <tr><td>Noord-Amerika</td><td>62%</td></tr> <tr><td>Azië</td><td>11%</td></tr> <tr><td>Rest van de Wereld</td><td>3%</td></tr> </table> </div> <div style="width: 30%; text-align: center;"> <p><b>Verdeling aandeelhoudersvoorstellen (per categorie)</b></p> <table border="1"> <tr><th>Categorie</th><th>Percentage</th></tr> <tr><td>Beloningen</td><td>35%</td></tr> <tr><td>Corporate governance</td><td>10%</td></tr> <tr><td>Bestuurdersbenoemingen</td><td>30%</td></tr> <tr><td>Gezondheid en milieu</td><td>11%</td></tr> <tr><td>Overig</td><td>4%</td></tr> </table> </div> <div style="width: 30%; text-align: center;"> <p><b>Verdeling managementvoorstellen (per categorie)</b></p> <table border="1"> <tr><th>Categorie</th><th>Percentage</th></tr> <tr><td>Beloningen</td><td>57%</td></tr> <tr><td>Beschermingsconstituties</td><td>17%</td></tr> <tr><td>Bestuurdersbenoemingen</td><td>1%</td></tr> <tr><td>Kapitaaluitbreiding</td><td>5%</td></tr> <tr><td>Fusies en overnames</td><td>5%</td></tr> <tr><td>Milieu &amp; Sociaal</td><td>1%</td></tr> <tr><td>Overig</td><td>1%</td></tr> </table> </div> <div style="width: 30%; text-align: center;"> <p><b>Verdeling steminstructies</b></p> <table border="1"> <tr><th>Instructie</th><th>Percentage</th></tr> <tr><td>Voor</td><td>72%</td></tr> <tr><td>Tegen</td><td>26%</td></tr> <tr><td>Onthouden</td><td>2%</td></tr> </table> </div> <div style="width: 30%; text-align: center;"> <p><b>Verdeling stemgedrag naar vergaderpunten</b></p> <table border="1"> <tr><th>Stemgedrag</th><th>Percentage</th></tr> <tr><td>Aantal vergaderingen</td><td>0%</td></tr> <tr><td>Aantal gestemde vergaderingen</td><td>83%</td></tr> <tr><td>Aantal niet-gestemde vergaderingen</td><td>9%</td></tr> </table> </div> </div>		Categorie	Percentage	Gestemd	99%	Niet gestemd wegens blokkering	1%	Niet gestemd overig	0%	Regio	Percentage	Nederland	1%	Europa (excl. Nederland)	23%	Noord-Amerika	62%	Azië	11%	Rest van de Wereld	3%	Categorie	Percentage	Beloningen	35%	Corporate governance	10%	Bestuurdersbenoemingen	30%	Gezondheid en milieu	11%	Overig	4%	Categorie	Percentage	Beloningen	57%	Beschermingsconstituties	17%	Bestuurdersbenoemingen	1%	Kapitaaluitbreiding	5%	Fusies en overnames	5%	Milieu & Sociaal	1%	Overig	1%	Instructie	Percentage	Voor	72%	Tegen	26%	Onthouden	2%	Stemgedrag	Percentage	Aantal vergaderingen	0%	Aantal gestemde vergaderingen	83%	Aantal niet-gestemde vergaderingen	9%
Categorie	Percentage																																																																
Gestemd	99%																																																																
Niet gestemd wegens blokkering	1%																																																																
Niet gestemd overig	0%																																																																
Regio	Percentage																																																																
Nederland	1%																																																																
Europa (excl. Nederland)	23%																																																																
Noord-Amerika	62%																																																																
Azië	11%																																																																
Rest van de Wereld	3%																																																																
Categorie	Percentage																																																																
Beloningen	35%																																																																
Corporate governance	10%																																																																
Bestuurdersbenoemingen	30%																																																																
Gezondheid en milieu	11%																																																																
Overig	4%																																																																
Categorie	Percentage																																																																
Beloningen	57%																																																																
Beschermingsconstituties	17%																																																																
Bestuurdersbenoemingen	1%																																																																
Kapitaaluitbreiding	5%																																																																
Fusies en overnames	5%																																																																
Milieu & Sociaal	1%																																																																
Overig	1%																																																																
Instructie	Percentage																																																																
Voor	72%																																																																
Tegen	26%																																																																
Onthouden	2%																																																																
Stemgedrag	Percentage																																																																
Aantal vergaderingen	0%																																																																
Aantal gestemde vergaderingen	83%																																																																
Aantal niet-gestemde vergaderingen	9%																																																																

Artikel Convenant	
<b>6.1 f</b>	<b>Waar zinvol toekomstig ESG-beleid en ESG-doelstellingen.</b>
	<b>Toelichting</b>
	<b>Voorbeeldtekst</b>
	<b>Document (jaar)verslag (verantwoord) beleggen</b>
	<p>Zie bijvoorbeeld de webpagina van APG waarop dit onderaan volledig wordt gerapporteerd:  <a href="https://www.apg.nl/nl/asset-management/verantwoord-beleggen">https://www.apg.nl/nl/asset-management/verantwoord-beleggen</a></p> <div style="text-align: center;"> <h1 style="color: #008060;">11. Vooruitblik 2019 en verder</h1> <div style="background-color: #008080; color: white; padding: 10px; border-radius: 15px; margin: 10px auto; width: 80%;"> <p style="text-align: center;">Onze doelstellingen voor duurzaam en verantwoord beleggen richten zich op 2020. Maar het bestuur buigt zich nu al over de vraag hoe het beleid er na die periode uit moet zien. Daarom willen we ook graag weten wat onze deelnemers en andere stakeholders belangrijk vinden.</p> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 10px;"> <div style="text-align: center; width: 30%;"> <p>➔ <b>ABP werkt aan het beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen na 2020</b></p> <hr style="width: 100%; border: 1px solid #800080;"/> </div> <div style="text-align: center; width: 30%;"> <p>➔ <b>Door toegankelijke communicatie willen we deelnemers en andere stakeholders betrekken bij onze keuzes</b></p> <hr style="width: 100%; border: 1px solid #ff8c00;"/> </div> <div style="text-align: center; width: 30%;"> <p>➔ <b>ABP blijft zich actief inzetten voor duurzaamheid binnen de financiële sector</b></p> <hr style="width: 100%; border: 1px solid #008000;"/> </div> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-between; margin-top: 20px;"> <div style="width: 45%;"> <p>Voor ABP zal 2019 in het teken staan van de ontwikkeling van het nieuwe verantwoord beleggingsbeleid voor de periode vanaf 2020. Centrale vragen daarbij zijn: wat zijn onze doelstellingen, op welke thema's richten we ons in de verbetertrajecten met bedrijven en hoe dragen we met ons beleid bij aan onze ambitie om voor deelnemers nu én in de toekomst een goed pensioen te bieden?</p> <p>Ter voorbereiding op de ontwikkeling van het nieuwe beleid organiseren we een bijeenkomst met stakeholders en inventariseren we wat onze deelnemers belangrijk vinden.</p> <p><b>Duidelijke communicatie</b></p> <p>Daarnaast zullen we in 2019 – net als in de afgelopen jaren – veel aandacht besteden aan het aanbieden van toegankelijke communicatie over duurzaam en verantwoord beleggen voor deelnemers en werkgevers, bijvoorbeeld via <a href="http://abp.nl">abp.nl</a>, de website <a href="http://belangrijkekeuzes.nl">belangrijkekeuzes.nl</a> en aan de hand van factsheets over actuele en controversiële onderwerpen.</p> </div> <div style="width: 45%;"> <p><b>Ontwikkelingen Klimaatakkoord</b></p> <p>Naar verwachting wordt in de loop van 2019 het nationale Klimaatakkoord getekend, nadat in december 2018 het conceptakkoord was gesloten. De financiële sector – waaronder ABP – heeft zich vrijwillig aangesloten bij het streven naar 49% minder uitstoot in 2030. Dit betekent onder andere dat in het vernieuwde beleid een doelstelling moet worden opgenomen over vermindering van de CO<sub>2</sub>-uitstoot van de gehele portefeuille. De huidige doelstelling heeft alleen betrekking op aandelen.</p> <p><b>Verdere uitwerking IMVB</b></p> <p>In 2019 zal bovendien verder invulling worden gegeven aan het in december gesloten convenant voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB). ABP zal samen met andere grote pensioenfondsen een aantal thema's vaststellen waarop wij met bedrijven tot verbetertrajecten (engagement) willen komen. Daarbij zal ook het gesprek worden aangegaan met organisaties op het gebied van bijvoorbeeld mensenrechten en milieu.</p> </div> </div> </div>

## Dankwoord

Het instrumentarium is tot stand gekomen door intensieve samenwerking tussen pensioenfondsen, de Pensioenfederatie, ngo's, vakbonden en de overheid in het kader van het IMVB-Convenant Pensioenfondsen. Het proces is gefaciliteerd door de SER. Wij willen graag alle leden van de werkgroep Instrumentarium, en alle mensen die achter de schermen meegelezen en gedacht hebben, hartelijk bedanken voor hun inbreng. Speciale dank gaat uit naar Cedric Scholl voor zijn bijzondere inzet om dit instrumentarium tot stand te brengen.

## Leden van de werkgroep

Jaap Bartels	Amnesty International Nederland
Jelle Beenen	Pensioenfonds Hoogovens
Thijs van Brussel	Pax
Diverse deelnemers namens	CNV
Diverse deelnemers namens	Stichting Shell Pensioenfonds
Wendy Feenstra	Ministerie van Financiën
Josette Hermans	Save the Children
Patrick Koimans	ABP
Rob Kragten	Unilever APF
Louise Kranenburg	MN namens PME en PMT
Michael Kuijper	Pensioenfonds Vervoer
Pascalie Langereis	SER (plv. Voorzitter)
Melanie Meniar	Pensioenfederatie
Sabine Park	Save the Children
Gerard Roest	FNV
Cedric Scholl	PGGM namens PFZW
Anna-Sophie Steinebach	Ministerie van Financiën
Peter Soonius	Natuur & Milieu
Nienke van der Veen	World Animal Protection
Francis Weyzig	Oxfam Novib
Martine van Zijl	Save the Children
Hansje van der Zwaan	SER (voorzitter)

## Voor vragen en meer informatie

Meer informatie over het IMVB-Convenant Pensioenfondsen vindt u hier:

[www.imvoConvenanten.nl/nl/pensioenfondsen](http://www.imvoConvenanten.nl/nl/pensioenfondsen).

Specifieke vragen over het instrumentarium en het Convenant kunt u richten aan:

[pensioenfondsenconvenant@ser.nl](mailto:pensioenfondsenconvenant@ser.nl).

Voor leden van de Pensioenfederatie is het instrumentarium terug te vinden op:

<https://www.pensioenfederatie.nl/website/themas/vermogensbeheer/imvb-Convenant/>.